

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG SZÓRÓLÖVEG-ALAKULATAINAK HISTÓRIÁJA

1872 és 1875 között mindössze három esztendeig állottak fenn a röviddel azelőtt megszervezett magyar királyi honvédség kebelében a később méltatlanul elfeledett szórólöveg-alakulatok. A jó kincstári kifejezéssel „szórólöveg”-nek nevezett harceszközök a honvédség hiányzó harmadik fegyvernemét, a tüzérséget voltak hivatva pótolni. A tüzérség hiányát magyar részről kezdettől fogva (már az 1868-as véderőtörvény vitájában is) sérelmezték, tulajdonképpen 1913. március 1-ig, a honvéd tüzércsapatok felállításának napjáig. Végül gróf Andrássy Gyula hadügyminiszter kezdeményezésére az uralkodó elrendelte a szórólövegosztagok megalakítását.

Felvetődik a kérdés, miért éppen „szórólövegnek” nevezték e fegyvert. A korabeli magyar szabályzat erre a következőképpen adja meg a választ: „Szórólövegnek azon lőfegyverek hivatnak, melyek leglényegesebb alkatrészét több — egy csomagba szilárdul összekapcsolt — puskacső képezi. E csővezet nevezetű alkat különös járműszerű állványon — úgynevezett lövegtalpon — használtatik, illetőleg szállítatik. A szórólövegek csővezetének hátsó vége gyors-tűzű elsütő-művezzel, s a lövedékeket a tüzelésnél a lövonagra merőleges irányban szóró készülékkel van ellátva.¹

A löveg elnevezés magyarázata a következő: „Tekintve a cső helyzésének módját, valamint a lövegtalpak lovak által történő vontatását és a kezelésknél több embernek összműködését, a szórólöveg külsőleg ugyan az ágyú rendszerhez hasonlíthat...”² — ezenkívül tekintélyes súlya és vonatának nagysága miatt is — első pillantásra valóban összetéveszthető egy tábori ágyúval. „... Hatásuk a csőnek adott irányban való változatlan megmaradása s a lövedékeknek tömöttebb szórása folytán a gyalogsági tűz hatásánál biztosabb és nagyobb, nevezetesen álló vagy határozott téren haladó cél ellen 400 lépésen innen hatásuk kartácsszerű, minthogy nyílt síkon ezen távra pásztázatlan tért nem hagynak.”³ (Innen eredt valószínűleg, hogy német nyelvterületen kartácslövegnek is nevezték.) A felsoroltak ellenére saját korában is sokkal inkább gyalogsági, mint tüzérségi eszköznek tekintették.

Adjunk az alábbiakban egy rövid áttekintést a szórólövegek létrejöttének körülményeiről, fejlődéstörténetükről, alkalmazásuk főbb mozzanatairól.

A fegyver történetének előzményei egészen a középkorig — a különféle or-

¹ Utasítás a Montigny-rendszerű szórólövegnek és lőszerkocsijának szerkezetére, jókarbantartására, kezelésére, vizsgálása- és raktározására nézve. Pest, 1871. 1. o.

² Gyakorlati szabályzat a magyar királyi honvédség szórólövészosztagai számára. Pest, 1872. 3. o.

³ Gyakorlati szabályzat, 32—33. o. A korabeli terminológiának megfelelően a távolságok a továbbiakban is lépésben szerepelnek. (1 lépés = 0,75 méter.)

gonalövegek és eszpinolok alkalmazásáig — nyúlnak vissza.⁴ Különböző feldolgozások, illetve a múlt századi leírások alapján megállapítható, hogy az első, egységes töltényt tüzelő szórólöveg feltalálása *Richard John Gatling* nevéhez fűződik, aki orvosi végzettsége ellenére új „sorozatlövő” fegyver kifejlesztésén munkálkodott. Ennek eredményeként 1862-ben Indianapolisban elkészítette kísérleti modelljét. A 6 forgó csőből álló szerkezetet bemutatta a kormányzat képviselőinek. Ebben az időben (1861—1865 között) az Amerikai Egyesült Államokban polgárháború dült, amely Észak-Dél háborújaként, vagy szecessziós háborúként vonult be a történelembe. Ez a milió természetesen kedvezett minden új találmánnyal színre lépő fegyverkonstruktőrnek. Az északi szabadcsapatok — Butler tábornok javaslata alapján — a Gatling-féle harceszközből 12 darabot és hozzá jelentős mennyiségű töltényt rendeltek. A polgárháborúban a Gatling-lövegek alkalmazására is sor került. Az északiak a James folyó (a Missouri mellékveze) megerősített állásaiban, valamint a Mississippi gőzhajóin és a Nyugat más folyóvizein használták az ellenséges gerillacsapatok támadásainak visszaverésére. Szárazföldi harcokban való első részvételükre a Richmond melletti Seven Pines településnél lezajlott ütközetben került sor. A katonák a számukra addig ismeretlen eszközt „kávédaráló fegyver”-nek nevezték, mivel működtetése egy kar forgatásának segítségével történt. Az orvos-feltaláló időközben tökéletesítette fegyverét és 1865. május 9-én szabadalmaztatta annak újabb változatát, amely fémhüvelyes töltényt tüzelt. Különböző űrmérettel egyaránt rendszeresítették az Egyesült Államok hadseregénél és haditengerészeténél. Szintén ebben az évben és a rá következőben a philadelphiai Frankfortban, valamint a virginiai Fort Monroe-ban folytattak löpróbákat különböző űrméretű Gatling-szórólövegekkel, amelyek eredményessége után a hadügyminisztérium a Connecticut állambeli Hartfordban lévő „Colt’s Patent Fire Arms Manufacturing Company”-nek, — mely Samuel Colt, a róla elnevezett forgópisztoly feltalálója nevét viselte — 100 lövegre adott megrendelést. Gyártásukat hamarosan el is kezdték 7,62 és 25 mm-es űrméretben. (Szerkezetére vonatkozó bővebb leírást a honvédség szórólöveg-alakulatainak tárgyalásánál talál az olvasó.)

A polgárháború után az USA-ban csekély volt az érdeklődés fegyverek iránt, így Gatling úr Európa felé fordult, ahol a nagyhatalmak az 1860-as években a konfliktusok rendezésének sok esetben nem diplomáciai módját választották (pl. az osztrák–porosz–dán összecsapás 1864-ben, vagy a porosz–olasz–osztrák háború 1866-ban). A kontinensen, érthetően, érdeklődést mutattak új hadieszközök iránt, ezért a „Gatling-gun”-t megismertető, konstruktőre elküldte egyik modelljét az 1867-es párizsi ipari kiállításra.

⁴ A szórólövegek történetének előzményeit röviden az alábbiakban vázolhatjuk fel: már a XIV. század elejétől léteztek *organalövegek* az akkori Európában. Ezek közös jellemzője volt, hogy előlötöltős csőveik egymás mellett, vagy több egymás felett levő sorban kétkerekű löveg-talpon, illetve többlábú állványon helyezkedtek el. Megjelentek a XVII. században olyan változatok is, melyeknél puskacsőveket alkalmaztak ágyúcsővek helyett. Bevetésükre először 1515-ben került sor, amikor a velenceiek Veronát ostromolták. A XV. század folyamán már felbukkantak az ún. *eszpinolok*. E harceszközök csőveit a csőfenéktől a torkolatig váltakozva lőporral és golyókkal töltötték meg. (Az organalövegeknél egy csőben csupán egy lövedék volt.) Elsütésük a torkolat felől hátrafelé haladva történt. A középkortól folyamatosan használták az eszpinolokat — pl. a törököket 1438-ban Nándorfehérvárból már ilyen fegyverekkel lötték —, sőt az 1864-ben zajlott osztrák–porosz–dán háborúban a dán tábori tüzérség 40–50 darab hasonló hadiszerszámmal rendelkezett. L.: *Máthé Antal*: A kartácslöveg-rendszerekről a középkortól a mai korig. In: A Ludovica Academia Közlönye (LAK) 1875. márciusi szám, 209–217. o., áprilisi szám, 255–257. o. (A továbbiakban: *Máthé LAK*)

Franciaországban III. Napóleon kíváncsiságát is felkeltette ugyan, ámde a császár és az amerikai feltaláló személyes kapcsolata sem eredményezett üzleti megállapodást, mivel a franciák ekkor már saját szórólövegük bevezetése mellett döntöttek, amit magától értetődően szigorú titoktartás övezett. Gatling 1874-ben harceszközének két további változatát szerkesztette meg. Új szórólövegét automatikus oldalirányzó-berendezéssel valamint 240 töltényt befogadó dobtárral látta el, s még ugyanabban az évben megjelent annak mindössze 50 kg-os, könnyített változatával, amit „Teve-Gatling”-nak nevezett, mivel elég könnyű volt ahhoz, hogy ez az állat, sivatagi hadműveletek során, szállítani tudja. Észak-Amerikában a „Gatling-Gun Company”, a kontinensen a karlsruhei székhelyű „Broadwells Breech Loading Ordnance and Small Arms Company” foglalkozott már korábban is javításokkal és vizsgáztatásokkal. Az Európába áthozott modelleknek részben 6, részben — 1869 óta — 10 csövük volt és többféle (10,7—25,4 mm-es) űrmérettel rendelkeztek.⁵

Európában elsőként a belga *Joseph Montigny* mérnök készített fémhüvelyes töltényt tüzelő szórólöveget honfitársa, Fafschamps kapitány korábbi tervei alapján, amelynek nevét is kölcsönözte és amelyről később még részletesen szót ejtünk. Ezt a fegyvert a francia de Reffye őrnagy tökéletesítette, s tulajdonképpen e javított változat volt az alapja saját lövegeiknek. (Franciaországban csak az 1866-os porosz-osztrák háború után kezdtek el a szórólövegek kérdésével behatóan foglalkozni; remélve, hogy egy esetleges, Poroszországgal történő összecsapásban ezen új tűzfegyvert gyalogságuk tűzének hatásos kiegészítésére használhatják.)

A franciák által rendszeresített szórólöveg — mivel a Párizs melletti Meudonban gyártották — a „*la mitrailleuse de Meudon*”, a szabályzatokban pedig a „*le canon á balles*” (golyózápor-ágyú) elnevezést kapta. A „*mitrailleuse*” (kartácslövő) kifejlesztés később egész Európában általánosan elterjedt az e kategóriába tartozó harceszközök jelölésére. A „*canon á balles*” 25 darab, 14 mm-es puska-csőből állt, súlya 1500 kg, lőtávolsága 3000 lépés volt. Ugyanazt a felszerelést, vonóerőt és kiszolgáló legénységet kapta a 6 darab, négyfogatú szórólövegből álló üteg, mint a négyfontos gyalogsági ágyú: 148 fő, 110 ló (ebből 26 háttas és 84 igás), valamint 18 négyfogatú jármű tartozott hozzá. Összesen 61 200 töltényt vitt magával egy üteg, vagyis lövegenként több mint 10 000-et. Töltése 25 töltényt befogadó töltőlemez, működtetése pedig kurbiszerű hajtókar segítségével történt. Négy fős kezelőlegénysége percenként 300 lövést is leadhatott a fegyverből.⁶

Erdekességként említhetjük meg a *mitrailleuse* egyik elődjének számítót, *Jules Francois Mancaux* által szerkesztett és francia földön szabadalmaztatott, az orgonalövegek primitív felépítésére emlékeztető hadiszerszámot, amelynek három egymás felett lévő sorban 21 csöve volt s még nem fém-, hanem papírhüvelyes

⁵ *Myatt*: Die grosse Enzyklopädie der Feuerwaffen des 19. Jahrhunderts. 1980. 181—182., 184. o.; *Frischler, Kurt*: Wunderwaffen. Wien—München. 1965. 221. o.; *Wille*: Ueber Kartätschgeschütze. Berlin, 1871. 36—37. o.; *Szabó László*: A géppuska regénye. Bp., 1989. 23. o.

Az amerikai polgárháborúban az ún. Requa-ütegek bevetésére is sor került. A *dr. Joseph Requa* által szerkesztett, 25 darab, egymás mellett fekvő hátultöltős puska-csőből álló fegyverből csupán néhány példány készült. A szerkezet átmenetet képezett az orgonalövegek és a szórólövegek között. Három kezelőre volt szükség működéséhez, percenként 175 lövést adott le. (*Máthé LAK*, áprilisi szám, 257—260. o.)

⁶ *Weygand*: Die französische Mitrailleuse der Feldartillerie. Darmstadt—Leipzig, 1871. 1—3. o.; *Wille*: i. m. 96., 111. o.; *Máthé LAK*, áprilisi szám, 263—265. o.

töltényt tüzelt. Lehetséges, hogy néhány példányát még az 1870—71-es porosz-francia háború idején is alkalmazták.⁷

Bajorországban az augsburgi gépgyár *Feldl* nevű mérnöke készített szórólöveget. A németül *Kartätschgeschütz* (kartácslöveg) elnevezéssel illetett fegyvernek 4 párhuzamos, egymás mellett fekvő csöve volt. Töltése függőlegesen álló tölténytárból történt, melyből minden csőre kettő jutott, azok mindegyike 41 gyalogsági töltényt tartalmazott. A gépezetet — hasonlóan a francia változathoz — hajtókarokkal működtették, a csövek egymás után tüzeltek. Tűzgyorsasága percenként 300 lövés, lőtávolsága 1500 lépés volt. 1145 kg-ot nyomott, így 4 lóval vontatták, kezelőlegénységét 8 fő alkotta. Mozdonyában 6864, a lőszerkocsiban 16 016 töltényt vitt magával.⁸

Az eddigiekben felsorolt államok (Egyesült Államok, Belgium, Franciaország, Bajorország) mindegyike saját fejlesztésű szórólövegeit rendszeresítette. Lássuk hát, a többi európai hatalom hogyan viszonyult az új technika bevezetésének kérdéséhez.

Angliában már 1867 márciusában folytak lökísérletek a Gatling-féle fegyverrel, ezek azonban nem vezettek gyakorlatilag semmiféle megállapodáshoz. A porosz-német csapatok gyors előrenyomulása francia területen kikényszerítette, hogy felülvizsgálják álláspontjukat. Komolyan foglalkozott a hadvezetés a problémával, ezt bizonyítja Fosberry őrnagy 1870-ben Belgiumban tett látogatása, ahol jelen volt a Montigny-szórólöveggel végzett kísérleteknél. A fegyver szerkezeti elvét jónak találta, azonban néhány kisebb változtatást eszközölt, majd ezzel a javított, ún. *Fosberry-szórólöveggel* 1870 őszén kiterjedt kísérletezésbe fogtak. A Gatling-rendszer több változatával, tüzérségi lövegekkel és hátultöltős gyalogsági puskákkal hasonlították össze; végül, a löveredmények birtokában, az angol katonai vezetés a 10,7 mm-es, 10 csövű Gatling-löveg bevezetése mellett döntött és az Egyesült Államokban a hartfordi Colt-gyártól 360 darabot rendelt. Ezeket leszállításuk után 60 ütegbe szervezték s a királyi tüzérség különleges ágaként kezelték, nem olvasztva be azokat a már meglévő tábori ütegekbe. 1872-től, Duke of Cambridge hadseregfőparancsnoknak köszönhetően, az Armstrong-cég Newcastle-i üzeme licenc alapján gyártotta Gatling fegyverét.⁹

Oroszország, a legkeletebbre fekvő európai nagyhatalom, az 1860-as, 1870-es években állandóan háborúskodott és terjeszkedett Közép-Ázsiában, így érthetően intenzív érdeklődést mutatott a Gatling-rendszer iránt. Olyannyira, hogy Gorlov tábornok Amerikába utazott és néhány módosítást javasolt a lövegen, majd annak tízcsövű változatából nagy számban (400 darab) vásárolt is. Sőt 1870-től a pétervári Nobel-gyár már licenc alapján készítette azokat.

A *Gorlov-szórólövegek* pedig, melyeknek a vezérőrnagy kölcsönözte nevét, az eredeti Gatlingon általa szóvá tett változtatásokkal készültek. A 10 csövű, az orosz hátultöltős Berdan-puska lőszerét tüzelő, vas lövegtalppal rendelkező szerkezet nagyobb teherbírású volt, így az eddigi 6048 helyett 6720 töltényt szállítottak rajta. 4 ló szükségeltetett a vontatásához, a kiszolgálásához 4 fő, akik

⁷ Wille: i. m. 93. o.; *Máthé LAK*, áprilisi szám, 263. o.

⁸ Wille: i. m. 131—132. o.; *Weygand*: i. m. 3. o.; *Máthé LAK*, májusi szám, 344—345. o.; *Streffleurs Österreichische Militärische Zeitschrift* (SÖMZ), 1871/4., 242—243. o.

⁹ Wille: i. m. 62., 124., 135. o.; SÖMZ 1871/1., 126. o., 1871/2. 174., 180. o.

1868-ban az angol *Claxton* ezredes is készített egy kétkerekű lövegtalpon nyugvó, 8 csövű szórólöveget, mellyel percenként 60 lövést lehetett leadni. (*Máthé LAK*, áprilisi szám, 262. o.)

ügyességüktől függően 300—400 lövést adhattak le vele percenként. Lőszerkocsiját, mely 6018 töltényt szállított, 3 ló húzta.

A „gyorstüzelő lövegeket” — ahogy Oroszországban hivatalosan nevezték —, 15 ütegben vonták össze, s a birodalom nyugati részén állomásozó gyaloghadosztályokhoz beosztott 15 tüzérezrednek voltak alárendelve.¹⁰

Törökország, amely a krími háborútól kezdve az orosz birodalom potenciális ellenfelének számított, a hatalmas szomszéd fegyverkezését természetesen nem nézhette jó szemmel. Saját arzenáljuk bővítésére, illetve hadseregük erősítésére a törökök szintén Gatling-rendszerű szórólövegeket rendeltek az Egyesült Államokban az olcsóbb, korábbi típusok egyikéből.¹¹

Említést érdemel viszont, hogy a feltörekvő, a fegyvertechnikában és a hátultöltős Dreyse-puska bevezetésében élenjáró Poroszország az 1860-as évek második felében nem rendszeresített szórólövegeket hadseregében.

Az Osztrák-Magyar Monarchia vezetése annál inkább felfigyelt az új fegyverben rejlő lehetőségekre. Már 1867 júliusában folytak lökísérletek a Bécs melletti simmeringi mezőn, Gatling-löveggel, amit a következő két évben még számos követett, párhuzamosan a Montigny-rendszerű fegyverek kipróbálásával. Egy jelentős újítást is elkönnyelhetett az osztrák-magyar katonai vezetés: a Trawnizek százados által feltalált töltődob segítségével a Gatling 270 lövést adhatott le folyamatosan, a „tár” cseréje nélkül. 1870 februárjában, szintén Simmeringben, löpróbát hajtottak végre a fentebb ismertetett Feldl-féle konstrukcióval. Ennek ellenére mindig is az elsőként említett két rendszer állt versenyben egymással.

A birodalmi hadügyminisztérium 1870 novemberében, egy, a Steyerben készített próbáléveggel végzett kísérletek után döntött a Montigny-szórólöveg elfogadásáról, illetve rendszeresítéséről. Az osztrák Militár-Komitee (katonai bizottság) többek között azzal indokolta bevezetésének szükségességét, hogy azt már több szomszédos államban megtették (pl. Oroszországban) vagy elviekben elfogadták (pl. Olaszországban). A steyeri fegyvergyártól (ahol a Werndl gyalogsági puskát is gyártották) 100 darab — az adogató-, elsütő-, ürítő-, és zárszerkezetet tartalmazó — csököteget rendeltek, miközben a Montigny-rendszer számára elfogadott 1863 M. négyfontos tábori ágyú lövegtalpát, mozdonyát és lőszerkocsiját a bécsi Arzenál állította elő. Az első 12 darab csököteget az előállító üzem a hadseregnek ajándékozta. Mindegyiken a következő felirat állt: „Die österreichische Waffenfabrik dem k.k. Heere”, vagyis „Az osztrák fegyvergyár a császári-királyi hadseregnek.”

Az elsőként leszállított 8 szórólövegből egy „próbaüteget” állítottak össze és azzal 1871. május 31-én a hadügyminiszter, több főherceg, a tisztikar nagy része, majd június 12-én Ferenc József személyes részvétele mellett látványos lövészetet rendeztek a simmeringi lőtéren. Ezek voltak az első nagyobb szabású kísérletek az új fegyverekkel. Az üteget 11. tüzérezrednek nevezték el, minden járműve hatfogató volt. Minden löveg 3018 puskatöltényt kapott 84 töltőlemezben, emellett 13 200 löszert tartalékmunícióként. A 400-tól 1500 lépés távolságig felállított célokra mindegyik löveg távonként 370 töltényt lőtt ki.

Az osztrák-magyar haditengerészetnél is bevezették az új harceszközt. Az

¹⁰ Myatt: i. m. 182. o.; SÖMZ 1871/3., 171. o., 1872/3. 83. o.; Wille: i. m. 137. o.

¹¹ Myatt: i. m. 182. o.; SÖMZ 1871/2., 180. o.

1872-ben szolgálatba állított „Maros” és „Leitha” dunai monitorok fedélzetén 1884-től megjelentek a Palmcrantz-Nordenfelt féle szórólövegek. Ezeket elleneséges torpedónaszádok leküzdésére szánta a hadvezetés, de alkalmazásukról nem tudunk semmi biztosat. E fegyverek helyett azután 1894-ben a Gatling működési elvéhez hasonló, 47 mm-es, ötcsövű Hotchkiss revolverágyú rendszerítésére került sor az említett monitorokon, amelyeket két matróz szolgált ki. Tüze 2000 méter távolságig volt hatásos és percenként összesen 40—50 lövést lehetett vele leadni.¹²

Az 1870-es évek második felében újabb konstrukciók jelentek meg a szórólövegek körében. Így például 1874-ben *William Gardner*, az Unió hadseregének egykori gyalogos tisztje is egy új változatot szerkesztett, amit a Connecticut állambéli Hartfordban a „Pratt and Whitney”-cég készített el. A kétsövű fegyvert hajtókkal hozták működésbe. Tárként egy függőlegesen álló, T-formájú hasítékokkal ellátott fémlemez szolgált, amelyben egymás felett sorakoztak a töltények és a nehézségi erő hatására kerültek a szerkezetbe. Gardner lövegét 1879-ben tesztelték az Egyesült Államokban, de a hadsereg vezetése jó lövéseredményei ellenére elutasította annak bevezetését. A feltaláló végül Nagy-Britanniában telepedett le, ahol maga felügyelte a szigetország haderejében rendszeresített harceszközének gyártását.

Az utolsó kézi erővel működtetett gyorstüzelő fegyvert *Heldge Palmcrantz* svéd mérnök találta fel még 1872-ben, melynek elkészítési munkálatait *Torsten Nordenfelt* bankár finanszírozta. A szórólöveg végül az ő nevét kapta, eredeti feltalálóját egyszerűen elfelejtették. A 25,4 mm-es Nordenfelt-féle szerkezet 4 párhuzamos csövét egy keretbe rögzítették. Töltése 40 töltényt befogadó tárdobozból, a zár mozgatása pedig a löveg jobb oldalán lévő fogantyúval történt. Mind a négy cső egyszerre tüzelt, kezelését két fő végezte, percenként összesen 80 lövést adott le. Hatásos lőtávolsága kb. 1200 méter volt. Anglia, Japán, Olaszország, Oroszország, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészeténél volt megtalálható az 1880-as évek elején.¹³

Az 1860-as évek második felétől tehát szinte mindegyik jelentősebb európai hatalom rendszeresített hadrendjében szórólövegeket és fegyverek erejét, hatását, magától értetődően, a gyakorlatban, „éleslövészeten” is kipróbálták. Mint már tudjuk, az amerikai polgárháborúban hangzottak fel először a Gatling-lövegek sortüzei. Európában elsőként az 1870—71-es porosz (német)-francia háború folyamán alkalmazta mindkét fél harci körülmények között. Francia részről már a porosz csapatokkal vívott első ütközetekben Wörth-nél, Metz-nél, Sedan-nál használták a „canon á balles”-t. Később sem tűntek el soha egészen, noha az említett három csatában majdnem az összes mitrailleuse — 180-ból 142 — német kézre jutott. A háború kezdeti szakaszában elsáncolták azokat és a csaták egész ideje alatt hallhatóak voltak, később csak az ütközetek vége felé léptek színre, majd rövid félórás tevékenység után ismét eltűntek. A Loire-

¹² *Horváth János*: Dunai hadihajóink új fegyverzete 1884-ben. *Haditechnika*, 1985/3., 23—24. o.; *Horváth János*: A Maros és Leitha monitorok fegyverzete 1871—1914 között. *Haditechnika*, 1991/1., 36—39. o.

¹³ *B. B. Hotchkiss* Párizsban élő amerikai feltaláló a róla elnevezett fegyver első változatát 1874-ben készítette el, amit aztán a francia haditengerészetnél is rendszeresítették. (*Lugs, Jaroslaw*: Handfeuerwaffen. Berlin, Band I. 293—300. o.)

¹³ *Myatt*: i. m. 185. o.; *Horváth* id. cikke, *Haditechnika*, 1985/3. sz.

hadsereg novemberi, Párizs ellen indított támadásánál a poroszokat ismételten ilyen fegyverekkel lepte meg.

A franciák által alkalmazott mitrailleuse-k hatásáról, az ellenfélnek okozott veszteségekről nem állnak rendelkezésre pontos, korabeli adatok. Inkább csak pszichikailag gyakoroltak nagyobb befolyást a velük szemben álló katonákra, mivel feltűnésük az újdonság és a meglepetés erejével hatott.

A francia hadosztályok 2 tábori ágyús, és 1—4 szórólövegéből álló üteggel rendelkeztek, ez összesen 18 löveget jelentett. A németek hadosztályonként 24 tábori ágyút egyesítettek 4 ütegben. Nem volt szerencsés ötlet ágyús ütegek helyett szórólövegűtegeket bevezetni: a francia tüzérség ezzel meggyengült. A porosz tüzérek huzagolt csövű Krupp-ágyúikkal az ütközetek kezdetén rögtön tűz alá vették ellenfelük mitrailleuse-ít, ugyanakkor azok, kisebb lőtávolságuk miatt, nem tudtak beleavatkozni a harc menetébe.¹⁴ A korabeli osztrák katonai folyóirat a bekerített párizsiak leleményességéről és a „canon á balles” újabb használatáról tudósít, nevezetesen Ducrot tábornok, Párizsból történt egyik kitörése alkalmával, páncélozott, két szórólöveggel felfegyverzett vasúti mozdonyból lövette Meudon magaslatait.¹⁵

A bajor hadügyminisztérium már a háború kitörése után adott megbízást az augsburgi fegyvergyárnak „kartácslövegek” készítésére. Az első négy fegyver leszállítása már a Sedan-i vereség után történt, ami a francia szórólöveg nimbuszának jelentős meggyengülését hozta. Két üteget szereltek fel, egyenként 4 löveggel, amelyeket a két harcoló bajor hadtestnek rendeltek alá. Az első hadtestnél lévő szórólövegűtegeg egyik lövegét az 1870. október 10-én zajlott Artenay-i ütközet során helység harcban szóltatták meg, majd másnap Orleans-nál. Coulmiers-nél november 9-én ismét alkalom nyílt a bevetésre. A bajorok visszavonulását a csata utolsó szakaszában egy zászlóalj gyalogos és egy szórólöveg-alakulat fedezte. E másfél órás tevékenység következtében több sérülés történt a fegyvereknél, az üteg 16 csövéből csupán 3 maradt használható.¹⁶

Az 1877-ben kirobbant orosz-török háborúban a balkáni hadszíntéren harcoló orosz csapatok is alkalmazták szórólövegeiket. Bevetésükre a törökök által védett Plevna ostrománál került sor.¹⁷

Gyarmati háborúikban az angolok igen jó hasznát vették ennek a fegyvernek. Így például 1873-ban — a mai Ghana területén fekvő — Ashanti-királyság elleni hadjáratokban Sir Garnet Wolseley Gatlingokat vitt magával. 1879-ben a zulu felkelés alkalmával, 1882-ben az egyiptomi hadjárat során vetették be ilyen típusú lövegeiket, ugyanakkor a királyi haditengerészet Alexandria ostrománál már Nordenfelt fegyverét alkalmazta. 1885-ben Kanadában a félvér Louis Riel felkelését szintén Gatling-rendszerű löfegyverek segítségével verték le.¹⁸

Az eddigiekben felsorolt, a szárazföldön használt szórólöveg-típusok, hatásukat tekintve, közelebb álltak a gyalogsági fegyverekhez, mint a tüzérségi eszközökhöz. Jelentőségüket az adta, hogy tűzgyorsaság tekintetében felülmúlták a korabeli hátultöltős puskákkal felszerelt gyalogságot (egy gyalogos lövész percenként kb. 6—10 lövést adott le, a szórólöveg pedig annyit, mint 30—40

14 SÖMZ 1871/1., 145. o., 155. o., 1871/4., 253. o.

15 SÖMZ 1871/1., 231. o.

16 Wille: i. m. 131—33. o.; SÖMZ 1871/4., 240—241., 254. o.; Máthé LAK, májusi szám, 246. o.

17 Demmin, August: Die Kriegswaifen. Leipzig, 1893. 942. o.

18 Myatt: i. m. 186. o.; Demmin: i. m. 942. o.; Horváth id. cikke, *Haditechnika*, 1985/3. sz.

katona); löállításban sokkal kevesebb teret igényeltek, mint a csöveiknek megfelelő számú gyalogosok; találati valószínűségük is nagyobb volt azokénál. Kartács hatásukat tekintve, kisebb lőtávokon, az akkoriban használatos lövegekkel összehasonlítva szintén megállták a helyüket.¹⁹ (1. számú táblázat)

1. számú táblázat

Összehasonlító lökísérlet 37 Wernl-puskás lövész és Montigny-szórólöveg között, 158 cm magas céltáblára (Idő: 1 perc)²⁰

	Távolság								
	600 lépés			900 lépés			1200 lépés		
	lövés	találat	%	lövés	találat	%	lövés	találat	%
Montigny	362	248	68,51	251	171	68,12	434	102	23,50
Lövészek	246	129	52,44	128	67	52,34	142	43	30,28

Összehasonlító kísérlet szórólövegek és tábori ágyúk között (Lőtávolság 500 lépés, idő 1 perc)

Montigny-szórólöveg: 398 találat
 Gatling-szórólöveg: 202 találat
 4 fontos tábori löveg: 32 találat
 8 fontos tábori löveg: 73 találat.

Sebezhetőségüknél fogva a szórólövegek önálló feladatok megoldására aligha voltak képesek, mindig csak valamelyik fegyvernemmel szoros együttműködésben érhetek el sikereket. Szerkezetük, működési mechanizmusuk, a velük szerzett gyakorlati tapasztalatok segítettek a későbbi fegyverkonstruktőröknek a géppuska — az önműködő lőfegyver — megalkotásában. Elég arra utalnunk, hogy a Hiram Maxim által feltalált gépfegyvert a korabeli szakirodalom is „Maxim-szórólöveg”-nek nevezte.²¹

A különböző rendszerű géppuskák feltalálása és a hadseregekben történt rendszeresítésük után váltak igazán túlhaladottá; azonban néhány évtizedig még hallattak magukról, sőt még az első világháborúban is sor került alkalmazásukra főleg erődítményekben, pánclvonatokon, hadihajókon.²²

A magyar királyi honvédség vezetése a honvédelmi minisztérium 1869. évi iratanyagának tanúsága szerint már ebben az évben szembesült a szórólövegek bevezetésének kérdésével, a már említett karlsruhei Broadwell-cég révén. Ügynökük felajánlotta Andrassy miniszterelnöknek: rendszeresítsék a magyar haderőnél az általuk készített hátultöltős ágyúkat és Gatling-rendszerű

¹⁹ Gyulafalvi Bulyovszky Károly: Fegyvertan. Bp., 1873. 334. o.; SÖMZ 1871/4. 248. o.

²⁰ Bulyovszky: i. m. 320. o.

²¹ Maudry, Johann: Die automatische Gewehr—Mitrailleuse des Systems Maxim. Wien, 1888.

²² Horváth Árpád: Csodafegyverek. Bp., 1972. 39. o.

szórólövegeket. Akkor még azzal utasították vissza az ajánlatot, hogy a honvédség nem rendelkezik tüzérséggel.²³

Mint azt már a bevezetőben is említettük, a honvédséget felállításakor csak két fegyvernem (gyalogság, lovasság) alkotta. Tüzérség hiányában az ütegeket a honvédalakulatok számára a közös (k.u.k.) hadsereg adta, mind békében az őszi gyakorlatok tartalmára, mind mozgósítás, illetve háború esetén. Az első együttműködés a közös tüzérség és a honvédcapatok között az 1870. évi fegyvergyakorlatok alkalmával történt.

A honvédség szórólövegekkel való felszerelésének eszméjét Andrássy Gyula miniszterelnök és honvédelmi miniszter már 1871 tavaszán felvetette. Bevezetésük ellen a császári és királyi hadügyminiszter, Franz Kuhn báró — aki 1868—74 között töltötte be e tisztséget — tiltakozott erőlesen. Álláspontja a következő volt: a szórólöveg-alakulatoknak egészen tüzérségi jellegük van és ez alapot adhat arra, hogy a magyarok később a honvédségnek tüzérséget követeljenek. Andrássy ezzel a problémával kapcsolatban így vélekedett a képviselőházban: „... a miniszterelnök azt kívánja, hogy a közös hadsereg s a honvédség az együttműködést már otthon, a békelábon szokják meg; s ezért nem is tartja kívánatosnak, hogy a honvédség külön tüzérséget kapjon.”²⁴

Ferenc József egyszerűen döntötte el a kérdést: kijelentette, hogy a szórólöveg nem tüzérségi, hanem gyalogsági fegyver és így annak kezelésére csakis gyalogos legénység alkalmazható, tehát a szórólöveg-alakulatok nem alkothatnak külön fegyvernemet. (Ennek ellenére magyar részről fennállásuk ideje alatt szinte végig különállónak tekintették azokat.) Az uralkodó elrendelte tehát az alakulatok felállítását.

Ezt a fegyvert a közös hadsereg tábori egységeinél nem használták. Nem számítva a haditengerészetnél, illetve az erődítmények védelmére alkalmazottakat, speciális honvéd fegyverek voltak. Rendszeresítésüket hivatalosan azzal indokolták, hogy a honvéd csapatokat a rövid, néhány hónapos tényleges szolgálati idő alatt nem lehet tökéletesen kiképezni és begyakorolni a lövészetben, ezért szükséges más harceszközökkel is fokozni a gyalogsági tűz hatékonyságát.

1871 március végén a budai Vérmezőn Andrássy Gyula, több honvéd- és közös hadseregbeli törzstiszt jelenlétében tüzelési gyakorlatot tartottak a honvédalakulatok 4 első szórólövegével. Majd az 1871-es év folyamán a bécsi Sigl üzemnél 80 darab Montigny-, a szintén császárvárosi Paget és Tárša cégtől pedig 10 darab Gatling-rendszerű fegyvert rendeltek a honvédség részére. Ez a szám a szórólöveg-alakulatok fennállásának ideje alatt nem változott.²⁵

23 Hadtörténelmi Levéltár (HL), Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium (HM) 1327./Eln. 1869. A honvédelmi minisztérium illetékesének hivatalos véleménye a felajánlott Gatling-szórólövegről a következő volt (HM 16.377/eln. 1. 1869):

„*Előnye*: hogy vele gyors tűzben, illetőleg az általa bizonyos idő alatt kilőtt golyók mennyiségére nézve sem más ágyú, sem e löveg szélességével egyenlő nagyságú tűzvonalba felállított lövészek összes tüzművelete nem mérkőzhetik.

Hátrányai: 1-ör. A Gatling löveg súlya majdnem olyan mint egy négyfontos ágyúé, ennél fogva lövonatra van szüksége és a csatárok mozgásait nem követheti. 2-or. Tömör lövedékje nem megy oly távra, s behatolási ereje sem oly nagy, mint a közönséges ágyúé. 3-or. A tömör lövedék hiánya fokozódik az által, hogy a fölvert irányból oldaltmozgó ellenségre csak hosszabb üres szünet után bír újra irányt venni. 4-er. Kartács tüze csak 300 lépésre hat. *Ennél fogva* Gatling lövege a szabad harcúterén közönségesen és általában nem használható; azonban szorulatokban, s utcai harcokban főképen kisebb távokra való alkalmazására ajánlható.”

24 *Móricz Pál*: A magyar királyi honvéd 1868—1918. Bp., 1928. 119. o.

25 *Móricz*: 1. m. 117. o.; *Horváth János*: A honvédség első gyorstüzelő fegyverei: a Montigny- és Gatling-rendszerű 11 mm-es szórólövegek. *Haditechnika*, 1990/2., 45—48. o.

Az uralkodó 1872. március 24-én hagyta jóvá a felállított szórólövegosztagok szervezeti szabályzatát.²⁶ A honvédségnél az 1871-től létező dandárbeosztásnak megfelelően összesen 20 osztag alakult, amelyeket a dandárparancsnokság székhelyén, vagy annak közelében helyeztek el. (L. a 2. számú táblázatot! — 81. o.)

Háború esetén az osztagnak dandárját kellett követnie, a számozásuk is megegyezett. Elnevezésük ennek megfelelően így hangzott: „Magyar királyi 1. honvéd dandár szórólövegosztag.” Az osztag rendszeresített hadiállományába a következők tartoztak: 2 tiszt, 1 tiszthelyettes, 87 főnyi legénység, 2 tiszti és 5 altiszti hátszló, 56 hámszló, 4 négyfogatú Montigny-szórólöveg, 4 négyfogatú lőszerkocsi, 2 négyfogatú kézfegyver-lőszerkocsi, 1 hatfogatú szerkocsi, 2 háromfogatú élelmezési társzekér. A csapatvonalat tehát aránytalanul nagy volt. Összesen így 90 ember, 63 ló és 13 jármű tartozott a hadilétszámhoz. Háború esetén minden osztaghoz még 1 tisztből és 24 főnyi gyalogos legénységből álló ún. állandó fedezet volt beosztva. Ezt az illető szórólöveg-alakulat állományából hozták létre.²⁷

Egy osztag békeállománya az alábbiakból tevődött össze: 2 tiszt, 16 honvéd, 4 hátszló és 8 hámszló, 4 szórólöveg, 4 lőszerkocsi, 2 kézfegyver-lőszerkocsi, 1 szerkocsi, 2 társzekér. Összesen 18 ember, 12 ló, 13 jármű. A nem a kerület székhelyén elhelyezett „egyéb dandárosztag” csak 17 főt számlált.²⁸ Az egyes osztagparancsnokoknak egyébként év végén ún. főjelentést kellett benyújtaniuk a honvéd főparancsnoksághoz. Ebben részletes kimutatás volt a legénység létszámáról, ellátásáról, elhelyezéséről és az egység lovairól.²⁹

Érdemes megemlítenünk, hogy a szórólöveg-alakulatoknál a kisebb karbantartási és javítási munkálatokat az állományukba tartozó honvéd mesteremberek — cipész, szabó, nyerges — végezték.

Az osztag harcászati tekintetben önálló egységet képezett, békeidőben egy százados parancsnoksága alatt állt, akit háború esetén a hadosztály törzskarához osztottak be és helyette az alantostiszt vette át az alakulat vezényletét. A parancsnok ugyanazon jogokkal bírt, mint a gyalogsági századparancsnokok. Feladatai között tartozott az altisztek és a legénység kiképzésében való részvétel, az osztag lovainak beidomíttatása, javaslattevés az altiszti előléptetésekre. Az ő gondjaira volt bízva az osztag anyagi eszközeinek gondozása, őrzése. Az alakulat szolgálatilag a dandárparancsnokságnak volt közvetlenül alárendelve; „gazdászati tekintetben,” hasonlóan a lovasszázadokhoz, a helyi, vagy a hozzá legközelebb lévő honvédszászlóaljhoz volt beosztva, azonban háború esetén önállóan kellett gazdasági ügyeit intéznie. Minden honvédkerületben egy százados, aki egyben a kerület székhelyén állomásozó dandár-szórólövegosztag parancsnoka is volt, ellátta az ott található összes osztag felügyeletét. Főbb teendői lényegében megegyeztek az alakulatok parancsnokaiéval, ezeken kívül azonban, a honvédkerület élén álló tiszt rendelkezésére, az ellenőrzése alatt álló osztagokat a berendelt „szórlövészek” kiképzése közben, valamint még egy

²⁶ A magyar királyi honvédség szórólöveg osztagainak harcászati tagozatára és felszerelésére vonatkozó szervezeti szabályzat. 1872. In: Magyarországi Rendeleték Tára 1869—1872. 674—701. o.

²⁷ Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 674—675. o.; *Berkó István* (szerk.): A magyar királyi honvédség története 1868—1918. Bp., 1928. 101—102., 515. o.

²⁸ Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 675. o.; HL, a honvéd főparancsnokság (Hfp.) iratai 1874. 199. sz.

²⁹ HL Hfp. 7. doboz, 1873. 21. tétel.

alkalommal az év folyamán meg kellett szemlélnie és arról jelentést tennie a kerületi parancsnoknak.³⁰

A szórólöveg-alakulatokhoz a tisztek eredeti fegyvernemüktől — a lovasságtól és gyalogságtól — csak be voltak osztva. Külön szórólövész tisztikar nem létezett tehát. Az altiszti rendfokozatok megegyeztek a gyalogsággal, a rendfokozat nélküli legénység elnevezése „honvéd” helyett „szórólövész”, a lovasított hangzású „trombitás” volt.

Fontos problémát jelentett a szórólövegosztatok számára szükséges tisztek és legénység kiképzése. Elsőként 1871 késő tavaszán ún. központi szórólövész tanosztályt állítottak fel Pesten. Júliusban zajlott le ennek zárógyakorlata Rákoskeresztúron, majd 7 kerületi tanosztályra oszlott fel, amelyek vezetésével a központi tanosztályhoz rendelt tisztek voltak megbízva. A kerületi osztaályokhoz dandáronként egy tényleges állományú, lovaglásban valamelyest jártas alantos-, gyalogos- vagy lovasbiztosítót, ezenkívül 1 őrmestert vagy hadapródot, 2 szakaszvezetőt, 1 tizedest, 1 számvivő altisztet, 1 trombitást, 14 szórólövészt és 7 szekereszt hívtak be. Az altiszteknek és a leendő szekereseknek jól kellett tudniuk lovagolni, illetve a lovakkal bánni. Elsősorban a gyalogságtól, de szükség esetén felerészben a lovasságtól volt az állomány behívandó. A kerületi szórólövész tanosztály 4 szórólövegből és 4 lőszerkocsiból álló osztagot képezett, lóállománya a három dandárra osztott kerületnél 12 hátas- és 24 hámosló, négy dandáros esetében 16 hátas- és 32 hámosló volt. A hátaslovak pótlását és idomítását a legközelebbi lovasosztálynál eszközölhették. A korabeli rendelkezés szerint 1871. július 12-én a személyzetnek és a lovaknak a honvédkerület parancsnoksága által kijelölt székhelyükön kellett lenniük. A szórólövegeket és az egyéb szükséges felszerelést ide szállították. A helyben székelő gyalogzászlóalj intézte a tanosztály gazdasági ügyeit, gondoskodott a tisztek, a legénység és a lovak elhelyezéséről, élelmezéséről, gyakorló- és lőtér biztosításáról. A tanfolyam július 16-tól a szeptember 22—28. között megtartott őszi csapatgyakorlatokig tartott, amelyeken a tanosztály már mint szórólövész osztag vett részt, azok letelése után pedig már dandár-szórólövészosztagokat képeztek. A kerületi tanosztályok kiképzésének ellenőrzésével a korábbi központi tanosztály vezetőjét, Bulyovszky Károly lovas századost bízták meg.³¹

1871 őszén Pesten hathetes külön fegyvertiszti tanfolyam indult, amelyre azokat a tiszteket hívták be, akik a szórólöveg-alakulatokhoz kérték beosztásukat. A tanfolyam befejeztével a tisztek bevonultak a kerületi, illetve a dandárparancsnokságok székhelyeire, ahol mint szórólövegosztag-parancsnokok és egyúttal mint kerületi vagy dandár-fegyvertisztek működtek. A szórólövésztisztek képzése ezután 1872-ig a kerületi tisztiskolákban történt, az

30 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 676—677. o. A szórólövegosztatok vezetői 1871—75 között az alábbiak voltak (l. *Haditechnika*, 1990/2., *Horváth János* cikke):

Századosok: Dits Nándor, Kovács János, Mandics Pál, Ohlberg Károly, Teubel Zsigmond.

Főhadnagyok: Nagykedei Fekete Béla, Forgács Ferenc, Forster Emil, Jelenyák János, Kristóf Béla, gróf Leiningen Ármin, Máté Antal, báró Mengerssen Agost, Pavlovsky Ede, Pászthy Ferenc, báró Rauber Gyula, Rátz Ferenc, Tkallac István, Weidinger Alajos, Zsitvay Béla.

Hadnagyok: Bekinszky Gyula, Demi Károly, Fazekas Károly, Gábron Gyula, Jehring Károly, Kovács János, Körössy Miklós, Németh Béla, Mihalik Béla, Pavletics Mihály, Pecz János, Papp Pál, Radvánszky Andor, Rátz Béla, Ricsay Samu, Róth Ferenc, Sáska Zsigmond, Soltész Lajos, Szolgár László, Tomisics György, Tóth Ferenc, Vasdinnye Gyula.

Hadapródok: Császár Géza, Fába Győző, Ferenczy Árpád, Gáffy Gyula, Gregorius Frigyes, Hegedűs Antal, Hollósi László, Horváth Ferenc, Haber Antal, Kovacsics Lajos, Nagy Mihály, Steiner Gábor, Strettförder István, Takács János, Tittly János, Vrabély János.

31 HL Hf.p. 4. doboz 1871. 598. sz.

1873—74-es tanévben pedig a nem sokkal előbb felállított Ludovika Akadémián. A hallgatók száma 15—20 fő volt és külön osztályt képeztek.³²

A szórólövegosztályok megalakítása után csak olyan tiszteket osztottak be oda újonnan, akik a Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamát, vagy a honvéd központi lovasiskolát elvégezték. Ezen intézkedés célja a szórólövésztisztek képzettségi színvonalának emelése volt.

Az altisztek képzéséről az 1872-ben kiadott „Utasítás a honvéd alosztályoknál az 1872—73 év folyama alatt követendő oktatási eljárás tárgyában” című dokumentum tájékoztat. Kerületi szórólövész altiszti iskolákat állítottak fel, amelyeket közvetlenül az illető kerület szórólövegeit felügyelő századosnak, vagy főhadnagynak rendeltek alá. Segédtanítóként a kerület székhelyén állomásozó osztagokhoz beosztott alantostiszt és egy tiszthelyettes működött közre. A négy hónapig tartó tanfolyam december 1-től kezdődött, amelybe a kerület minden egyes osztagából négy főt kellett berendelni. Ezek vagy tényleges állományú altisztek lehettek, vagy a folyó évben besorozott újoncok közül azok, akik az írás-olvasásban jártasok voltak és a nyolcheti gyalogos kiképzésben már részesültek. „A szórólövész iskolába rendelt egyének közül osztagonként 1 egyén szakaszvezetővé és tizedessé előléptethető, míg a közhonvédek a tanfolyam végével elért megfelelő eredmény után altisztekké nevezhetők ki.”³³ — írta a rendelet.

Minden osztagnak két teljesen felszerelt hátsólovas is az iskola rendelkezésére kellett bocsátania. 1873-ban májustól augusztusig is folyt az oktatás, a végzett újdonsült altisztek az őszi gyakorlatok idején még egységeiknél voltak.³⁴ A tanfolyam végeztével ún. végvizsgát vagy „zárvizsgát” kellett tenniük a „hallgatóknak”, amiket 1873 március végén tartottak Pesten, Szegeden, Kolozsvárott, Kassán, Budán és Pozsonyban. A fennmaradt korabeli jegyzőkönyvek tanúsága szerint a vizsgázóknak a következő tárgyakból kellett jártasságukat bizonyítaniuk: fegyverismeret, utászszolgálat, olvasás és írás, számolás, szolgálati szabályzat, lovaglás és szekerezés, istállószolgálat és loápolás, nyergelés-málházás. A honvédelmi miniszter természetesen Bulyovszky őrnagyot rendelte ki vizsgabizottsági elnöknek.³⁵

A szórólövegek kezelésének elsajátítására minden osztaghoz évente 25, a nyolcheti gyalogos újonckiképzésben részesült honvédet hívtak be a dandárhoz tartozó zászlóaljaktól. Oktatásuk a gyalogdandár parancsnokának felügyelete mellett történt, a kerületi szórólövész iskolában képzett tehetségesebb altisztek bevonásával. Március 1-től nyolc hétig tartott a képzés az osztag székhelyén, ennek befejezése után a rendszeresített békelétszámhoz szükséges legénység — legfeljebb fél év időtartamra — szolgálatban maradt. Az altisztté, vagy trombitássá kizemelt honvédeket a kerületnél felállított altiszti, illetve lovas trombitás iskolába küldték. A többieket szabadságolták (mai kifejezéssel élve tartalékállományba helyezték), azonban továbbra is az osztag nyilvántartásában szerepeltek, de ugyanúgy eredeti zászlóaljukéban is.³⁶

A honvédség részére korábban beszerzett 10 darab Gatling-rendszerű szórólöveg az 1. dandár-szórólövegosztag parancsnokának felügyelete alatt állt, így

³² Papp Mihály: A magyar királyi honvédség fejlődése, 1869—1899. Bp., 1899. 90. o.

³³ HL Hf.p. 5. doboz, 1872. 271. sz.

³⁴ HL Hf.p. 12. doboz, 1873. 2219. sz.

³⁵ HL Hf.p. 8. doboz, 1873. 342., 20. doboz, 1874. 1976., 2014. sz.

³⁶ HL Hf.p. 5. doboz, 1872. 27101. sz., 12. doboz, 1873. 2219. sz., Berkó: i. m. 101. o.

az 1873-ban kiadott rendelkezések értelmében az itt szolgálatot teljesítő legénységet e harc eszközeinek kezelésére is ki kellett oktatni.³⁷ Az osztagok szekereszeinek olyan embereket választottak, akik hivatásuk alapján ítélve a lovagláshoz és a lovakkal való bánáshoz értettek. Évente 16, a nyolcheti gyalogos kiképzésben már részesült honvédet hívtak be a dandárhoz tartozó zászlóalj állományából és képezték ki szekeresznek. Oktatásuk december, március, június és szeptember hó 1-én kezdődött. Tehát egyszerre mindig csak 4 főt rendeltek be, akiket nyolcheti kiképzés után további négyhavi szolgálatra visszatartottak, azonban a legjobban képzett szekereszt már egy hónap elmúltával elbocsátották.³⁸ Az osztagok osztályokká történt egyesítése után a lövegkezelők, a szekereszek, a trombitások és az altisztek oktatása és kiképzése, valamint a pótlólovak idomítása az osztályoknál történt, az illető parancsnok felügyelete alatt. Évente az első hat honvédkerület területéről 36 újonckiképzésben részesült honvédet, a hetedikből 24 főt képezték ki „kezelér-szórlövész”-nek. Oktatásuk március—áprilisban zajlott mint a korábbi években. Ugyanúgy a már alapképzést kapott honvédek közül évente 18 (a hetedik kerületben 12) főt hívtak be „hajt-szórlövész”-nek. Az utóbbiak oktatását nem kötötték időponthoz. A bevonulók közül 10—12 embernek alkalmasnak kellett lennie az osztályonként felállt altisztképző iskolában való képzésre. Az előző évekhez hasonlóan ezen iskola a parancsnok vezetése alatt, egy alantostiszt és egy hadapród segédletével, május elejétől négy hónapon át működött és végvizsgával zárult.³⁹

A szórlövegosztagok gyakorlati szabályzatának szerkesztői úgy vélték, a kiképzés azt célozza, hogy a „kezelér-szórlövészek” fegyverük minden részét, annak működési elvét ismerjék, némi gyakorlottságra tegyenek szert a távbecslésben, a lovaglásban és a hajtásban, szükség esetén ezt a szolgálatot is el tudják látni. A szekereseknek a lovak ellátásában, ápolásában, a hámszerszám használatának ismeretében, lovaglásban, hajtásban, terepakadályok leküzdésében, valamint a szórlöveg ismeretében kellett jártasnak lenniük, hogy esetleg lőszerhordozóként alkalmazhatók legyenek. Az altisztek számára a legénységi szabályzat tökéletes ismeretét, a távbecslésben, terepfelmérésben, az osztag helyének megválasztásában és felállításában, a fegyvernél előforduló műszaki hiba elhárításában és ezzel együtt a szórlövegosztag harcképességének megőrzésében való gyakorlottságot írták elő. Magától értetődött a szabályzat írója számára, hogy a tisztek (és az alakulat parancsnoka is) rendelkeznek mindazzal a tudással, amit alárendeltjeiknek az oktatás keretében kell átadniuk.⁴⁰

A szórlöveg-alakulatok hadiállományához szükséges hátsó-, illetve igáslovakat vásárlás útján szerezték be, kincstári tulajdonba és nyilvántartásba vették, a honvédségnél beidomították, majd a békeállományon felülieket megbízható vállalkozóknak, gazdáknak adták ki használatra. Nekik a lovakat békeidőben csak bizonyos gyakorlatokhoz és szemlékhez, háború esetén pedig teljes egészében az illető alakulat (osztag, osztály) parancsnokának rendelkezésére kellett bocsátaniuk. Öt-hat év múltán ezek az állatok díjtalanul a vállalkozó tulajdonába mentek át.⁴¹

Egy teljesen felszerelt szórlövegosztag fényes fekete bőrből készült, 13 darab

37 HL Hf.p. 12. doboz, 1873. 2203., 2219. sz.

38 HL Hf.p. 5. doboz, 1872. 27101. sz., 12. doboz, 1873. 2219. sz.

39 HL Hf.p. 16. doboz, 1874. 65. sz., 20. doboz, 1874. 2247. sz.

40 Gyakorlati szabályzat, 1872. 45. o.

41 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 630. o.; *Ezerkő*: i. m. 101. o.

négyesfogatra, 1 darab kettősfogatra való hámszerszámmal, valamint 6 teljes altiszti lószerszámmal rendelkezett.⁴²

Az alakulatok fogatait egészen mindennapi feladatokra is igénybe vették békeidőben, például az egyes vállalkozók laktanyába történő szállításaikat így bonyolították le. Ez olyannyira elharapódzott, hogy a budai 16. honvéd dandár-szórlővegosztag a honvéd főparancsnoksághoz fordult e jelenség megszüntetése tárgyában, mivel oktatás céljára alig tudták használni a fogatokat, a lovak pedig legyengültek.⁴³

A „kezeléreknek” járó alapilletéken felül a szekereseknek ún. ápolási, az altiszteknek lovassági pótdíj járt, a gyalogságtól beosztott tisztek kincstári ellátásban részesülő lovak után havi loátalányt kaptak. A lótap mennyiségét is pontosan meghatározta a szabályzat. Ezenkívül különféle átalányokat számítottak fel pl. a lószerszám karbantartására, loápolási eszközök beszerzésére, patkolásra, valamint az osztag egyéb eszközeinek beszerzésére.⁴⁴

A továbbiakban ejtsünk néhány szót a szórlővészek ruházatáról, fegyverzetéről, felszereléséről.

Az osztagok felállítását követően a legénység ruházatát a következők alkották: szemernyő nélküli buzérvörös nemezcsákó (a buzérvörös a vörös festőgyökérből nyert festék színe, ami leginkább a zászló vörösére hasonlít), homlok részén sárga fémpajzsba foglalt magyar címerrel, benne „A királyért és hazáért” felirattal, valamint réz csakórózsával; buzérvörös posztóból készült táborig sapka az uralkodó névjelével, jobb oldalán sárga posztószám jelezte az alakulatot.

A buzérvörös posztónak külön története volt. Habsburg Miksa főherceg (I. Ferenc József öccse) III. Napóleon francia uralkodó csapatainak hathatós támogatásával 1864-ben elfoglalta a mexikói trónt. A megszervezendő ottani hadsereg részére nagy mennyiségű vörös posztót rendelt az udvar csehországi gyárakban. Miután a felkelők Miksát agyonlőtték, s a mexikói kaland véget ért, az anyag — amelynek átvételéért az osztrák kormány kezességet vállalt — feleslegessé vált. Később a Monarchia teljes lovasságának és szekereszeinek ebből készült nadrág, a fölös mennyiséget pedig megkapta a honvédség.

A legénység díszöltözetéhez sötétkék atilla tartozott, meggyvörös gyapjú-zsinórzattal és sárgarézből készült gombokkal. Menetöltözetként és szolgálatban atilla helyett sötétkék zubbonyt használtak buzérvörös gallérhajtókával, öt sima, a zászlóalj számát viselő sárgarézből készült gombbal, a vállon és az ujjakon ugyanolyan zsinórzattal mint az atillán. Buzérvörös bő csizmanadrágot viseltek fekete lovassági csizmával, az altisztekén sarkantyú is volt. Ruházatukhoz tartozott még a kékesszürke köpeny, két sorban sima, sárgarézből készült kerek gombokkal, gallérvörös hajtókával és vállszalaggal, valamint a fekete színű csatos derékszij. A kezelő- és hajtó-szórlővészek tehát, néhány eltéréssel, a gyalogság egyenruháját viselték.

A tisztek számára a rendelkezések saját fegyvernemük ruházatát írták elő bő, vörös csizmanadrággal, azonban gyakorlaton és kisebb szolgálat ellátásához szürke színű, csizmába húzható nadrág viselését is megengedték. Ők is lovassági csizmát hordtak, sarkantyúval. Az eredetileg a gyalogság kötelékébe tartozó

42 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 691. o.

43 HL Hf.p. 7. doboz, 1873. 236. sz.

44 Részletesen l.: Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 680—682. o.

tisztek ruházata hasonló volt a legénységéhez, néhány különbséggel. Így csá-
kójuk címere és rózsája aranyozással készült, a közös hadseregben is hordott
szemernyős, hengeres, fekete sapkát viselték arany sapkarózsával, az uralkodó
névjegyével. Atillájukat meggyvörös szállal átszőtt, arany színű zsinórzattal
és bevágott zsebekkel, a sötétkék zubbonyt szintén arany zsinórzattal látták el.
Kékesszürke köpenyükön bársonygallér, azon kis sárga gomb volt, kezelőjét,
zsebfedelét, előrészét, hátsó derékszáltagját buzérvörös posztóval szegélyezték.
A posztóból készült, 12 kis gombbal ellátott tiszti kerekköpenyt szolgálaton
kívül, háborúban és menetben viselhették; szolgálati jelvényként vékony sárga
gyapotból és arany zsinórzatból összeállított fekete díszítésű derékövet viseltek,
a jobb csípő mellett két, ívalakban lelógó aranyzsinórral, amely meggyvörös
gyapjúlabdacsbán végződött. A lovasságnál szolgálatot teljesítő tisztek a kö-
vetkező egyenruhát hordták az 1870-es évek elején: buzérvörös csákó — amit
díszben és menetben viseltek — aranyzsinórzattal és vitézkötéssel, aranyozott
csákócímerrel, a szintén aranyozott csákórózsza mögött lószórforgóval; a fejfedő
bal oldalán a század számát sárgaréz szám jelölte. Buzérvörös tábori sapkájuk
megegyezett a gyalogságéval. Ezen kívül a sötétkék, fehér báránybőr prémmel
és béléssel ellátott mente — amit nyáron bal vállon panyókára vetve a zubbony
felett, télen pedig felöltve használtak — meggysszínrel átszőtt arany zsinórzat-
tal készült. Atillát szolgálaton kívül, vagy gyalog, díszben, a bal vállon váll-
zsinórral felerősítve hordták, az azonos volt a gyalogos tisztekével. Zubbonyuk
szintén megegyezett a másik fegyvernemével, csak csavart makkgombokkal
látták el. Sötétbarna, csuklyás, kerek, gombokkal ellátott lovassági köpenyük
volt, álló gallérján buzérvörös szegélyzettel és hajtókával. Vörös bagariabőr,
csatos derékszíjat és fehér kesztyűt viseltek. Szolgálati jelvényük a doboz alakú,
fekete szattyánbőr, vállszíjas tölténytáska volt, aranyozott fémléccel szegélyeze-
ve. Fedelén a korona, alatta a király névbetűi. A piros posztóval bélelt váll-
szíjon oroslánfejes, aranyozott kettős lánc csüngött, a végén sippal, a
szíjon — mellette — az uralkodó nevének kezdőbetűi.⁴⁵

1873. július 22-én a király elrendelte, hogy a honvéd gyalogságnál és a szóró-
lövegosztagoknál bőr napellenzőjű, sötétkék posztóból készült sapkát, ugyan-
ilyen anyagú zubbonyt és gyapjú ujjas mellényt, valamint a szórlövészek és a
lovasság részére fehér lópokróccokat rendszeresítsenek.⁴⁶ Az új tábori sapka
jobb oldalán piros posztószám jelezte a katona hovatartozását. Színét valószí-
nűleg azért kellett megváltoztatni, mert a piros túl feltűnő volt a terepen. A
zubbonyok jobb anyagból készültek; az ujjas gallérján bronzvörös hajtókával,
vállszalagokkal és hat fekete gombbal volt ellátva, a honvédek laktanyán belül,
vagy télen a zubbony alatt viselhették.

A szórlövészeknek a gyalogságnál is használt 1870 M. Werndl-szuronyt vezet-
ték be, amit tokjával együtt a derékszíjra erősítve a zubbonyon, illetve a kö-
penyen felül hordtak. A löveg kezelői és a lovasított altisztek 1870 M. 11 mm-es
6 lövetű Gasser lovassági forgópisztolyt, az altisztek, valamint az alakulat kü-
rtöse — trombitáján kívül — kardtartó szíjon viselt lovassági kardot kaptak.
A legénység személyi felszerelése szürke, vízhatlan szövetből készült hátbőrönd-
ből, bádoggal borított, üveg tábori palackból (kulacs), fehér vászon kenyér-

⁴⁵ Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 680. o.; *Szurmay Sándor: A honvédség fejlődé-
sének története, 1868–1898.* Bp., 1898. 46–47. o.; *Barcy Zoltán–Somogyi Győző: Királyért és ha-
záért.* Bp., 1990. 16–74. o.

⁴⁶ HL Hf. 12. doboz, 1873. 2168. sz.

tarisznyából és főzőedényből állott. Ezek közül a kulacsot és a kenyeres tarisznyát hordták magukkal, a többi szerelést a csapatvonalat járművei szállították.

A szórólöveg kezelőinek egyike zubbonyának jobb oldali vállszinórára erősítve öt láb (152,4 cm) hosszúságú, vörös színű zsinóron viselte az ún. hüvelyszoritót, melyet használaton kívül a derékszija alá dugott. Rendelgetése a következő volt: „... azon felduzzadt szárú töltényhüvelyek összenyomására használható, amelyeket a töltőlemezből a kitesztító-készülékkel nem lehet eltávolítani.”⁴⁷

A tisztek, lovasított altisztek és a nyeregből hajtó honvédek a lovasságnál rendszeresített két nyeregmálhatáskát, nyereg mögé málházott köpenyt, zaboszákot, főzőedényt vittek magukkal menetben. A szekereszek szintén málhatáskában tartották felszerelésüket. A tisztek fegyverzete az alábbiakból állt: kardkötőn hordott egyenesebb lovassági, vagy kissé ívben hajlított gyalogsági tiszti kard, vörösesbarna bőrtokban nyeregre erősített 1870 M. 9 mm-es hatlövetű Gasser tiszti forgópisztoly.⁴⁸

A magyar királyi honvédség kötelékébe tartozó csapategységek, — természetesen a szórólövegosztatok is — általában minden év augusztus közepe és szeptember vége közötti időszakban, három hétig tartó őszi gyakorlatokon vettek részt. (Miután ezek lezajlottak, október elején hívták be az újoncokat.) Ekkorra az osztatok egész loállományukat bevonultatták. 1872—73-ban a szórólöveg-alakulatok a gyakorlatozást kevés kivétellel saját állomáshelyükön folytatták, azonban néhányat közülük nagyobb csapatösszpontosításokhoz rendelték ki. Így például a 17. dandár 17., valamint a 18. dandár 18. és 20. osztaga Nagykanizsán, a 19. dandár 19. osztaga Bruckban gyakorlatozott. Az összevont csapatokhoz 35, a saját állomáshelyükön maradókhoz 21 napra kellett behívni a tiszteket és a legénységet.⁴⁹ 1874-ben az osztatok egyesítése következtében a honvédkerületi parancsnokságok székhelyein, néhány esetben a közös hadsereg alakulataival együtt folytak le az őszi fegyvergyakorlatok; a szórólövegek, járművek és lófelszerelés az osztályok állomáshelyein összpontosultak.⁵⁰

József főherceg — a honvédség főparancsnoka — 1874. július 3-án kelt, az azévi gyakorlatokra vonatkozó rendeletében a következőkben határozta meg az osztatok által végrehajtandó feladatokat: „Az első héten: délelőtt a szekerezés és lovaglás négyszögben, valamint a szórólöveg kezelése és távbecslés különféle terepben gyakorolandó, délután elméleti oktatás. A második héten: délelőtt czéllövészet és a bevonulás előtt egyszerű mozdulatok az osztagban, délután elméleti oktatás. A harmadik héten: együttes gyakorlat a helyben lévő zászlóaljjal, a gyalogsághoz való együvé tartozásának szemmel tartásával, délután elméleti oktatás.”⁵¹

Ferenc József 1873. október 5-én Schönbrunnban kelt jóváhagyásával Szende Béla honvédelmi miniszter elrendelte a szórólövegosztatok összpontosítását. 1874 januárjától a dandárosztatokat Budapesten, Szegeden, Kassán, Pozsonyban, Marosvásárhelyen és Zágrábban kellett összevonnani. (1874-ben egyébként a honvédség dandárparancsnokságait teljesen újjászervezték, kivették kötelékükből

47 HL Hfp. 9. doboz, 1873. 787. sz.

48 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 681. o.; Szurmay: i. m. 47. o.; Papp Mihály: i. m. 74—75. o.

49 HL Hfp. 5. doboz, 1872. 568. sz., 10. doboz. 1873. 1331. sz.

50 HL Hfp. 17. doboz, 1874. 837. sz., 19. doboz, 1874. 1595., 1380. sz.

51 HL Hfp. 19. doboz, 1874. 1380. sz.

a lovassági- és a szórólöveg-alakulatokat, külön lovas és tiszta gyalogos parancsnokságokat létesítettek.) Az összevont osztagokat azután a honvédkerület parancsnoka alá rendelték. A létrejött osztályokat, valamint az egyes osztagokat folyószámmal jelölték, hivatalos megnevezésük így hangzott: pl. „Magyar királyi 1. honvéd kerületi szórólövegosztály 2. szórólövegosztága.”⁵² A szórólövegosztagok eredeti elhelyezkedését, állomáshelyeit a 2. számú táblázat mutatja.

2. számú táblázat

A szórólöveg-alakulatok állomáshelyei 1871—1875.⁵³

1871—1873		1874—1875	
A szórólövegosztag		Melyik kerületi szórólövegosztályba tömörült	Állomáshelye
száma	állomáshelye		
1.	Pest	I.	Budapest
2.	Arad		
3.	Nagyvárad		
4.	Félegyháza	II.	Szeged
5.	Szeged		
6.	Ó-Orsova		
7.	Nagyszeben	VI.	Marosvásárhely
8.	Brassó		
9.	Kolozsvár		
10.	Kassa	III.	Kassa
11.	Sátoraljaújhely		
12.	Szalmárhely		
13.	Ipolyság	IV.	Pozsony
14.	Budatin		
15.	Pozsony		
16.	Buda	V.	Budapest
17.	Pécs		
18.	Nagykanizsa	VII.	Zágráb
19.	Sopron	V.	Budapest
20.	Zágráb	VII.	Zágráb

Többek között azért volt szükség az osztagok egyesítésére, hogy tetemes fenntartási költségeiket csökkenthessék, a kiképzést egyöntetűen és fokozottabban hajthassák végre; ezenkívül a dandárok székhelyén állomásozó osztagok elhelye-

⁵² HL Hfp. 16. doboz, 1874. 65. sz.

⁵³ Berkó: i. m. 447. o.; HL Hfp. 16. doboz, 1874. 65. sz.

zése, a készletek raktározása sok pénzt emésztett fel. A korábbi állapothoz képest jelentősen csökkent a honvéd-szórlövészek száma is. Az osztályok rendszeresített békeállománya az 1874-es év februárjától a következőképpen alakult: összesen 28 ember, 14 ló (5 hátas és 9 igás), valamint 2 szórlöveg — az első hat kerületben. A 7. kerületi osztályt 20 ember, 12 ló (4 hátas és 8 igás), valamint 2 szórlöveg alkotta. Eredetileg 1 százados, vagy alantostiszt osztályparancsnokként, 2 alantostiszt és 3 tiszthelyettes, vagy hadapród szerepelt a békelétszámokban, azonban, mivel mindegyikükből csupán 1 főre volt szükség, a feleslegessé váló 4 személyt a kerületi parancsnok javaslata alapján eredeti fegyvernemükhöz osztották be. Az osztályok parancsnokai az eddig az egyes osztagok felügyeletével megbízott — fentebb részletezett — tisztek lettek, akiknek negyedévenként állománykimutatást kellett felterjeszteniük a honvédelmi minisztériumba.⁵⁴

Mozgósítás esetén az osztályok mindegyike 3 osztagból állt, kivéve a zágrábi kerületben lévőt, amely csupán 2 osztagból szerveződött. A háborús veszély alkalmával felállítandó szórlöveg-alakulatok megegyeztek a békeidőben fennállókkal.⁵⁵

Az 1872-ben kiadott szervezeti szabályzat az osztag gyors mozgósításának végrehajtását így összegezte: előfeltétele a legénységi létszám, valamint a lovak pontos nyilvántartása, az osztag tulajdonában lévő eszközök, fegyverek gondos karbantartása. A parancsnoknak évente a legénység kiképzése és szabadságolása után név szerinti kimutatást kell készítenie a hadilétszámhoz szükséges állományról korosztályokra és zászlóaljakra lebontva, majd azt a dandárparancsnokságnak elküldeni. E kimutatásnak a fedezetként szolgáló 24 embert is tartalmaznia kell, akik a kiképzett szórlövészek közül választandók ki. Mozgósítási parancs esetén a dandárparancsnok, az összesítés alapján, az abban foglaltak első csoportját közvetlenül az osztaghoz hívja be, ahol megtörténik felszerelésük. A második csoport azonban már a zászlóaljhoz vonul be, ott kapja meg a felszerelését és utána küldi a szórlöveg-alakulathoz. A dandárparancsnok — ha lehetséges — a fedezet vezényletével egy fiatal tisztet bíz meg. Az osztagparancsnok a mozgósítás elrendelése után azonnal behívja a vállalkozóknak kiadott lovakat és felszerszámozza azokat. A szükséges hámos- és tartaléklovakat beérkezésük után előbb a szórlövegekhez és a lőszerkocsikhoz, azután a társzekerekhez, végül a csapatvonat szekereihez kell beosztani. Az esetleg még hiányzó egyes lovakat a kerületi parancsnok által korábban kijelölt lovaszázadok állományából kell pótolni.

A bevonuló legénységet gyakoroltatni kell, minden eszközt, fegyvert pedig tüzetesen átvizsgálni, a muníciót kiszolgáltatni, a szórlövegek mozdonyait és tengelyszekrényét azzal feltölteni. A létszámfeletti kezelőlegénységet és a szekerezéseket a gyalogsághoz osszák be. A szórlövészeknél fellépő hiányt, veszteséget a fedezet legénységéből; ez utóbbinál az zászlóaljokhoz beosztott létszámfeletti soraiból, a hiányzó szekerezéseket pedig a honvéd lovasság idősebb korosztályaiból pótolják. Minden nem szükséges anyagot, eszközt az állomásparancsnoknak kell leltárba vennie.

Az eredeti állomáshelyre történő visszatérés után a leszerelés az előbb felsoroltak fordított sorrendjében történik: a legjobb lovakat kiválasztják a békeállomány számára, a lovasságtól és a vállalkozóktól átvetteket ismét visszaadják.

⁵⁴ HL Hf.p. 16. doboz, 1874. 65., 199. sz.

⁵⁵ *Berkó*: i. m. 102. o., HL Hf.p. 16. doboz, 1874. 65. sz.

A békeállományon felüli legénységet, 10 mesterember kivételével, szabadságolják. A hadi lőszeret beszolgáltatják, a felszerelést, fegyverzetet átvizsgálják, a használhatatlanok helyett újakat szereznek be, a megrongáltakat kijavítják és végül a mesterembereket is elbocsátják.⁵⁶

A szórólöveg — mint harci eszköz — megjelenése után, a fegyver által nyújtott teljesítmény alapján, hamarosan felismerték harcászati alkalmazásának viszonylag szűkkörű lehetőségeit. Példának okáért a Gatling-rendszerű lövegekkel folytatott első amerikai lőpróbák során Baylor tábornok Dyer vezérőrnagyhoz írt, 1866. július 14-re keltezett levelében kiemelte, hogy ezen eszközök főként csak útszorosok, hidak, gázlók, sáncok védelmére használhatók.⁵⁷ Néhány évvel később az osztrák katonai folyóiratban is hasonló vélemények láttak napvilágot. A szórólövegeket egyenesen a legdefenzívebb fegyverek közé sorolták a szakírók, akik szintén csak különböző objektumok (sáncok, állások, helységek, szorosok stb.) védelmében vélték azokat jól hasznosíthatónak.⁵⁸

Az 1870—71-es porosz-francia háború eseményei a gyakorlatban is bizonyították Európa államai számára a „mitrailleuse”-ök korlátozott használhatóságát; valószínűleg ez a hatás tükröződik vissza többek között a magyar nyelvű gyakorlati szabályzatban is, ahol az alábbiakat olvashatjuk: „... e löveget legcélszerűbben a védelmi harcban fogjuk alkalmazhatni, mely harcmódra továbbá hátrányos tulajdonságai is utalják, nevezetesen hogy súlya folytán nehezen mozog, hogy fogataival az ellenséges tűznek nagyon ki van téve, hogy irányzata s felállításának változtatása sok időt követel, s végre hogy az ágyútűz s egyes csatárok támadása ellen magában védtelen levén, minden alkalmazásnál a többi fegyverek támogatását igényli.”⁵⁹ Egy József főherceg által aláírt dokumentum 1874 júliusából hasonlóan fogalmaz: „A szórólövegek ritkán önállólag és majd mindég a gyalogsági fegyver hatásának nagyobbítására — tehát csakis a gyalogságnál lesznek alkalmazandók. Űtegek gyanánt vagy Űtegekkel szemben ezek soha nem lesznek alkalmazhatók kivéve erősített és földött állás makacs védelmére.”⁶⁰

A korabeli szabályzat összegzése szerint alkalmazásukra a gyalogs csapatok elő- és utóvédharcaiban, a felfejlődés, illetve a visszavonulás fedezésére; a derékhadnál sáncok, helységek, erdőkben torlaszok és főközlekedési utak, szorosok, völgyek, hidak, töltések védelmében kerülhet sor, ugyanakkor eredményesen támogathatják a lovasság és a tüzérség harcát is. Mintegy mellékesen megemlíti a szabályzat szövegírója: „Mindamellet előfordulhatnak esetek, melyekben a szórólövegek gyalog vagy lovas csapatokkal együttesen, támadásoknál is, a legjobb sikerrel alkalmaztatnak, nevezetesen meglepetéseknél s oldaltámadásoknál.”⁶¹

Mindezek után tekintsük át röviden a magyar királyi honvédségnél bevezetett szórólövegek főbb alkotórészeit, technikai adottságait, kezelésük fő mozzanatait.

56 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 684—686. o.

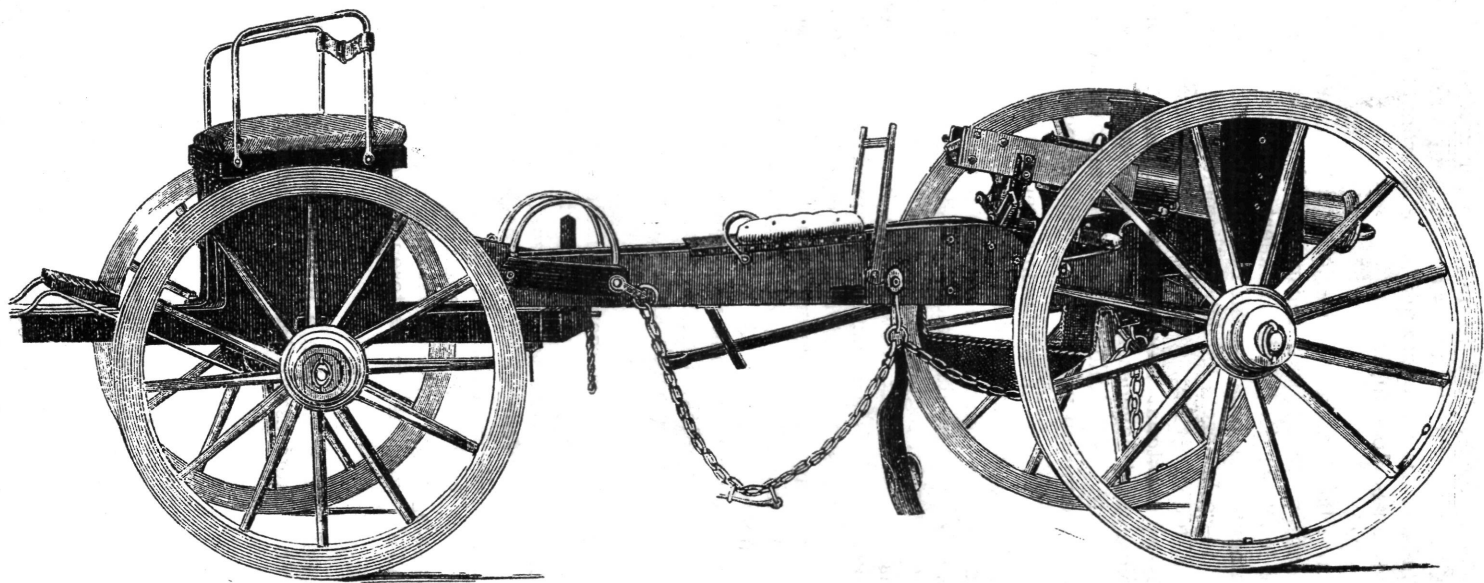
57 Wille: i. m. 57. o.

58 SÖMZ 1871/1., 148—150. o.

59 Gyakorlati szabályzat, 1872. 33. o.

60 HL Hfp. 19. doboz, 1874. 1380. sz.

61 Gyakorlati szabályzat, 1872. 33. o.

1. ábra. Montigny-szórólöveg menetkész állapotban.
(Bulyovszky Károly: Fegyvertan. Budapest, 1873., 260. o.)

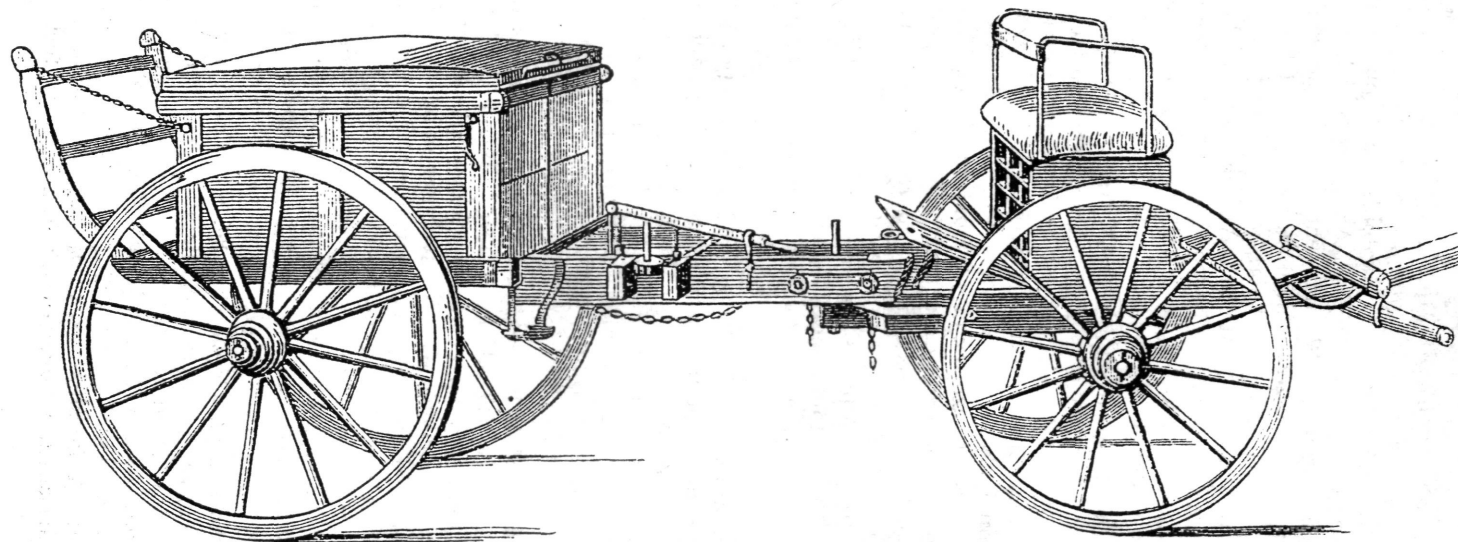
A tábori használatra rendszeresített Montigny-rendszerű fegyver a következő fő részekből állt: a *csővezet*, a *lövegtalp*, a *mozdony* és a *lövegeszközök*. (L. az 1. számú ábrát! 84. o.) A csővezet fő alkotórésze a 37 puskacsőből álló ún. esőcsomag, vagy csőköteg volt, az irányzékkel. Az egyes csövek belső szerkezete, a töltényűrt kivéve, megegyezett a Werndl-rendszerű gyalogsági puskaéval. Egyesített keresztmetszetük négyszöget alkotott, ezt pedig a külső felületet is képező acélhenger fogta körül, mint burkolat, erre szerelték rá az irányzékot. Az „elsütő művezet” a fegyver zár-, elsütő-, ürítőszerkezetét foglalta magában. A „szórkészülék” célja az volt, hogy sortűz leadásakor a csőcsomag egyidejűleg oldalmozgást végezzen, a célt szélességben pásztázza, a kilőtt lövedékek ne egy viszonylag kis területen csapódjanak be.

A *lövegtalp* „a szórlöveg járműszerű állványa”, amely eredetileg a négyfontos tábori ágyúé volt; két 12 küllős vastengelyű keréken mozgott és két tengelyszekrény volt rajta. A csővezet összekapcsolását a lövegtalppal ún. vas csőcsapágó és egy iránycsavar biztosította. A tengelyszekrények azokat a töltőlemezeket fogadták be, amelyeket a „legrohamosabb gyorstűz” esetén, mint a leginkább kéznél lévő töltényeket tüzeltek el. (A Montigny-löveg töltése négyszögletes, 37 töltényt befogadó acéllemez, az ún. töltőlemez segítségével történt. Munióként a 11 mm-es Werndl-puska fekete löporos töltényét használták, ami meghibásodásokhoz vezetett, mert sokszor beragadt a csőbe, elszakadt a hüvelybe. Töltés közben a tüzelést értelemszerűen szüneteltetni kellett.) A tengelyszekrények — melyek 10—10 töltőlemezt fogadtak be — elülső, ellenség felé eső oldalát, valamint két felnyitható ajtószárnyát puskatűz ellen acéllemezekkel borították.

A *mozdony* „a lövegtalppal a szórlöveg szállításához egybekötendő jármű előrész” — a szabályzat megfogalmazása értelmében. Fő részei a mozdonyállvány, a két kerék és a mozdonyszekrény. Megegyezett az 1863 mintájú négyfontos tábori ágyú mozdonyával, a szekrény belső elrendezése azonban más volt. Ez utóbbi 4 töltőlemez-láda (egyenként 8 lemezzel) tárolására volt alkalmas, kívül fekete bádoggal vonták be, ajtaját hátrafelé is ki lehetett nyitni. Tetején 3 szórlövész elhelyezésére vánkossal és oldaltámasszal rendelkezett.

A *lövegeszközök* a harceszköz kezelésére, karbantartására, tisztítására, valamint szét- és összeszerelésére szolgáltak. A bőrrel bevont, vállsúlyos és bádoggal elátott tarisznyában — amelyet középen két üregre osztottak — 4 töltőlemezt hordtak a „kezelér-szórlövészek”. A hüvelyeszsák az ellőtt töltények fémhüvelyének befogadására, a vontatókötél a lövegtalp és a löveg mozdonyának összekötésére szolgált. A csövek torkolatait és töltényüreit az ún. torkolat-, illetve töltényűrfedő, az egész csővezetet a szurkos vászonból készült boríték védte a portól, bemocskolódástól. Ezenkívül még a feszítőfa, a hüvelyfogó, a tisztítóvessző, több csavarhúzó, egy vas- és egy fakalapács tartozott a lövegeszközökhöz.

A szórlöveg *lőszerkocsija* (2. számú ábra 86. o.) szintén a négyfontos lövegéhez hasonlított, a fegyver számára megállapított lőszer mennyiség nagyobb részét szállították rajta egészen a tűzvonalig. A lőszerkocsi mozdonyból és kocsihátból állt. A kocsi mozdonya a szórlövegéhez hasonló szerkezettel bírt, szükség esetén fel lehetett cserélni a lövegével. Szekrényén ajtó helyett le-föl mozgatható fődél volt. A kocsihát szekrényében 10 darab, puskatölténnyel málházott rakasz, 3 tarisznya, a hüvelyeszsák és 2 szerláda fért el. Ügyszintén

2. ábra. A Montigny-szórólöveg lőszerkocsija.
(Bulyovszky Károly: Fegyvertan. Budapest, 1873., 288. o.)

a kocsihátban helyezkedett el a málhakas — melyben a lovaknak tartottak takarmányt —, a pótkerék hordozására való keréktartó, az emelőrúd, a kilőtt töltőlemezek hüvelyének kinyomására rendszeresített kitaszító-készülék és egyéb apróságok.⁶²

A „teljes hadi létszámra való lőszerelék” (vagy mai kifejezéssel élve a lőszerjavadalmozás) háború esetén szórólövegenként 16 678 töltény volt, ami az alábbi módon oszlott meg: a löveg mozdonyában kétszer 35 lemez, egyenként 37 tölténnyel, összesen 2590; a tengelyszekrényben kétszer 12 lemez, összesen 888; a lőszerkocsihát szekrényben 10 rakasz, egyenként 1320, összesen 13 200 tölténnyel. Az egész osztagra (4 szórólöveg) 66 712 „lövés” jutott. Ezen felül a lőszerkocsi tartalékként még 52 800 darab, 20 rakaszban málházott töltényt szállítottak, így az osztag teljes lőszerkészlete 119 512 darab — 3230 töltőlemez — volt.⁶³ Mivel mindig is nagy hangsúlyt helyezett a hadvezetés a legénység alapos kiképzésére a lövészetben, ezért az évente tartott céllövészetek, tábori lögyakorlatok alkalmával minden csőre 40 töltőlemez, összességében a négy szórólövegre 5920 töltény jutott.⁶⁴

Az évente tartott őszi csapatgyakorlatokra mindezen felül osztagonként még 3000 gyakorló (vak-) töltényt utaltak ki. A forgópisztoly használatának begyakorlására a legénység évente és fejenként 245 éles- valamint 12 gyakorló töltényt kapott.⁶⁵ A kilőtt töltények fémhüvelyeit összegyűjtötték, majd azokból kizárólag békehasználatra céllövő és gyakorló muníciót készítettek a pozsonyi lőszergyárban, valamint a Pesten, Kassán, Szegeden, Kolozsvárott, Vukováron felállított honvéd töltényújítási osztályok.

A lőszer pótlását a következő módon oldották meg: a lövegmozdony készletét a kocsimozdonyból, ez utóbbit a két lőszerkocsi hátsó szekrényéből pótolták azok kiürültéig. A kiürült kocsik visszamentek a dandár lőszerterelephez, ahol az osztag tartalék lőszerkocsijainak egyikéből pótolták szükségletüket, majd a tartalék lőszerkocsi a hadosztály, vagy hadtest lőszerterelepéhez vonult, ahol újból megrakták.⁶⁶

A Montigny-féle konstrukciónál kétféle tüzelési módot alkalmazhattak, az ún. tömött, vagy tömtüzet és a szórt tüzelést. Tömtüznél a zárszerkezet 37 ütőszegre egyszerre csapott rá a csőbe töltött töltényekre, és ekkor a lövedékek a célt egymáshoz közel eső pontok által képezett körben találták el. Szórólövés esetén az elsütőszervezet az egyes ütőszegeket egyenként, egymás után működtette. Ennek eredményeként a lövedékek a célban jobbról felülről-balra lefelé ív alakban csapódtak be. Ehhez természetesen hozzájárult a szórókészülék működése.⁶⁷

A honvédségnél néhány Gatling-rendszerű szórólöveget is rendszerbe állítottak. Ezt a fegyvert revolverlövégnek is nevezhetnénk, forgópisztolyhoz hasonló működési elve miatt, hiszen csővei egymás után, felváltva tüzeltek. Fő al-

62 A fegyverre vonatkozó bővebb leírást lásd: Utasítás a Montigny-rendszerű... 1871., valamint Horváth János cikkében, (*Haditechnika*, 1990/2.) ahol a Montigny-szórólöveg főbb adatai is szerepelnek. Ezek: csőköteg, zár- és töltőszervezet tömege = 182 kg; a lövegtalp tömege = 484,5 kg; lőszerkocsi üresen = 868 kg; lőszerkocsi feltöltve = 1562,2 kg; lövegmozdony üresen = 338,8 kg; lövegkerék átmérője = 134 cm; tengelytáv = 153 cm; csőköteg hossza = 1286,8 mm; cső hossza = 832,5 mm; töltőlemez tömege üresen = 1,3 kg; töltve tölténnyel = 2,54 kg.

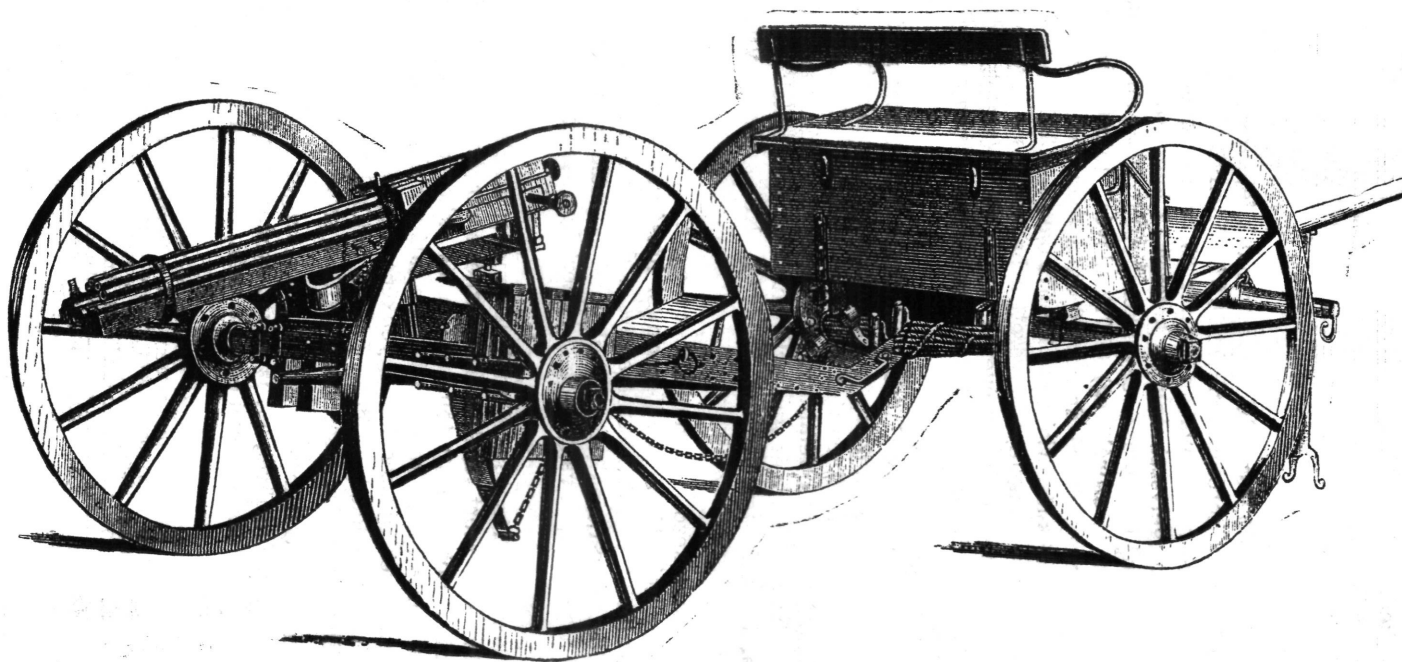
63 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 682. o.; *Bétkő*: i. m. 102. o.

64 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 682. o.; HL Hfp. 10. doboz, 1873. 1241. sz.

65 Harcászati és felszerelési szabályzat, 1872. 682–683. o.

66 Uo.

67 Utasítás a Montigny-rendszerű... 1871. 35–36. o.

3. ábra. Gatling-rendszerű szórólöveg felkapcsolt mozdonyal.
(Bulyovszky Károly: Fegyvertan. Budapest, 302. o.)

kotórészei és lőszerkocsija megegyeztek a Montigny-féle fegyverével. (Felépítésüket a 2. és a 3. számú ábrák 86. és 88. o. mutatják.)

A *csőcsomag* a külfelületén henger alakúra esztergályozott 10 Werndl-rendszerű puska-csőből álló csővezetet, annak összefogására a csőcsomag-keretet, az „elcsattantási és mozgató művezet”-et, valamint a szórókészüléket foglalta magába. Az ún. forgattyú — kurbli-szerű kar — szolgált az egész mechanizmus mozgatására. A fegyver töltése töltődob segítségével történt, melyből a töltényvezető tölcseren keresztül a muníció a töltényelosztóba, onnan pedig a csőbe került. A töltődob belül 20 ún. töltőszelencére volt osztva, ezek mindegyikében 20 töltény fért el.

A *lövegtalp* vasból készült, két 12 küllős kerékkel és két tengelyszekrényvel. Ez utóbbiak egy-egy töltődobot fogadtak be, oldaluk bádogból, fedelük és fenekük fából készült.

Lövegmozdonyának szekrényét deszkákkal 9 fiókra osztották, nyolcba töltődobokat helyeztek, egybe pedig a különböző eszközöket, felszerelést. A szekrény oldalfala bádogból, a többi része fából volt, fedelét fémmel borították.

A rendszeresített *lövegeszközök* a következők voltak: kátrányvaszonból készült csőcsomag-boríték, amit szennyeződések ellen húztak a csővezetre és a mozgató-elsütő szerkezetre; tisztítóvessző a furatok tisztítására; összetett csavarhúzó a fegyver szét- és összeszereléséhez; hüvelyfogó a beragadt hüvelyek eltávolítására; hüvelyzsák a hüvelytölcserből kihulló fémhüvelyek összegyűjtésére.

A Gatling-szórólöveg lőszerjavalmazása 10 töltődob, azaz 4000 töltény volt; munícióként a 11 mm-es 1867 M. Werndl-puskatöltényt használták.⁶⁸

Ha a két rendszert összevetjük, szembeötlő különbségeket fedezhetük fel szerkezetükben és működésükben. A Montigny-szórólövegnél a következő kezelési műveleteket kellett végrehajtani: a zár nyitása, a töltőlemez behelyezése, a zár bezárása és az elsütés. E műveletsort az ún. zármeltyű mozgatásával vitték végbe és ha hárman végezték, a tüzelés gyorsasága percnként a 370—407 lövést is elérhette. A Gatling-féle fegyvernél, az előbbivel ellentétben, a működtetés a forgattyú tekerésének segítségével történt. A töltények adagolása a töltődobból, azok elosztása és bevezetése a töltényúrbe, a lövés folyamata, a kilőtt hüvelyek eltávolítása önműködően ment végbe. A gerendely — lényegében egy központi tengely, mely áttételen keresztül állt kapcsolatban a forgattyúval — fordulatát 10 lövés követte, mivel minden cső a legalsó helyzetbe kerülve tüzelt. A harceszköz tűzgyorsaságát percnkénti 400 lövés leadásáig növelhették kezelői.

A Gatling-rendszer előnyeit a másikéval szemben röviden így összegezhetjük: kezelése egyszerűbb volt, harc közben a kiszolgáló legénységnek kevesebbet kellett működnie; folyamatosan tüzelhetett töltés közben is; egyszerűbb, ugyanakkor pontosabban kivitelezett konstrukció volt, hiszen jóval kevesebb alkatrészből állt mint a Montigny-löveg; szerkezete kevesebb alkalmat adott a meghibásodásra például a töltények betöltésénél; találati biztonsága és tűzhatása tekintetében is megelőzte a belga rendszerű fegyvert, ami valószínűleg erősebb

⁶⁸ *Bulyovszky*: i. m. 303—324. o. A Gatling-szórólöveg főbb adatait a *Haditechnika* 1990/2. számában az említett *Horváth*-cikk közli. Ezek: Működő részek, cső és zárrendszer tömege = 227,4 kg; lövegtalp tömege = 193,8 kg; a cső hossza = 837 mm; úrmérete = 11 mm.

csőszerkezetében rejlett, ezenkívül szórása bármely távolságra nagyobb volt. (L. a 3. sz. táblázatot!)

3. számú táblázat

Gatling- és Montigny-szórólöveggel végzett összehasonlító lökísérlet eredményei
(Idő: 1 perc)⁶⁹

Lövések száma: Gatling: 300
Montigny: 407

Találatok száma	300	600	900	1200	lépés távolságban
Gatling:	300	300	270	168	
Montigny:	407	400	370	220	

Találati biztonság	300	600	900	1200	lépés távolságban
Gatling:	100%	100%	90%	56%	
Montigny:	100%	98%	90%	50%	

A Montigny-rendszer előnyei az alábbiakban álltak: a harcba egyszerre több tölténnyel (összesen 16 678 darab) vonult fel, míg a Gatling lőszerjavadalmazása csupán 4000 darab volt, további szükségletét a tartalékból kellett fedezni; tűzgyorsaság szempontjából fölébe kerekedett a másik lövegnél, mivel kb. 400 lövést adhatott le 1 perc alatt.

A Gatling rúdirányzékát 100—1200, a Montigny lépcsős keretirányzékát 200—1600 lépés távolságra lehetett állítani; hatásos lőtávolságuk 1200 lépés — a Wernld gyalogsági puskáé kb. 800 lépés — volt, a belga rendszerénél azonban pótirányzék segítségével 1800—2000 lépés távolságig lehetséges volt növelni azt, ahol is a lövedékek még elég átütő erővel rendelkeztek, hogy embert és állatot egyaránt harcképtelenné tegyenek.⁷⁰

Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia vezetői nem a legmegfelelőbb döntést hozták, amikor a birodalom, illetve a honvédség csapatainak szórólövegekkel való felfegyverzése kérdésében a Montigny-rendszer bevezetésére voksoltak. A fentebb felsorolt előnyöket mérlegelve Európában több állam döntött a Gatling-féle fegyver rendszeresítése mellett, így Anglia, Olaszország, Törökország. Valószínűleg a valamivel nagyobb lögyorsaság miatt esett a Monarchia katonai szakértőinek választása a Montigny-szórólövegre.

Montigny fegyverét 7 ember szolgálta ki, ezek közül kettő állandóan a lövegnél maradt (kezelők), hárman a muníció hordásával foglalatostkodtak. A lőszerhordók tarisznyájukba 4—4 töltőlemezt raktak fejenként, és a szórólövegnél olyan ütemben váltották egymást, hogy amint az éppen töltő katona utolsó lemezét is kilőtték s azokat tarisznyájába rejtette, a másik lőszer szállító már mögötte állt és felváltotta a töltésben. Szükség esetén a lőszerutánpótlást futó-

⁶⁹ Bulyovszky: i. m. 328. o.; *Haditechnika*, 1990/2., 47. o.

⁷⁰ Bulyovszky: i. m. 325—330. o.; SÖMZ 1871/2., 180., 1872/3. 87. o.; *Haditechnika*, 1990/2., Horváth-cikk.

lépésben is végezheték. Az elhasznált muníciót eleinte a lőszerkocsiból, azután a löveg mozdonyából pótolták és csak kivételes esetekben, illetve gyorstűznél lehetett a szórólöveg tengelyszekrényének tartalmát is igénybe venni. Két honvéd folyamatosan a lőszerkocsinál tartózkodott, ahol a töltőlemezek töltögetésével foglalatostokdta, valamint a már kilőtt lemezekből kellett kitzasztítaniuk a hüvelyeket az e célra rendszeresített eszközzel. A lövegnél lévők egyike altiszti rendfokozattal bírt és a fegyver irányzását végezte. Ő vezette és ellenőrizte a többiek ténykedését. A „kezeléreknek” természetesen a lövegnél előforduló összes, illetve minden egyéb műveletet tudniuk kellett végezni; már csak azért is, mert a harcképtelenné vált, vagy elesett lövegkezelőket a lőszerhordozókkal kellett pótolni, s ha az ő helyettesítésük nem volt lehetséges, akkor a fegyver működtetését a megmaradt legénységnek kellett végrehajtania. Szállítás és felvonulás közben a löveg, valamint a lőszerkocsi mozdonyán három-három honvéd ült, a hetedik szórlövész — az altiszt — pedig lóháton vonult ki.⁷¹

A Gatling-szórólöveg kezelését és kiszolgálását csupán 5 fő végezte. Ketten mindig a lövegnél maradtak, egy honvéd a töltődobok hordozásával foglalkozott, két szórlövész pedig a lőszerkocsinál állandóan a dobokat töltögette. A löveg mozdonyán három, a lőszerkocsién két katonát szállítottak. Az esetek pótllása hasonlóképpen történt, mint a Montigny-rendszernél.⁷²

A szórólövegosztagoknál alkalmazott *tűznemek* az alábbiak voltak: *osztagtűz*, amikor az osztag harcszerűen egymás mellé felállt lövegei az egyik tiszt parancsára jobbról-balra, vagy éppen ellenkező irányban haladva, egymás után tüzeltek. Ezt 800—1200 lépés távolságra alkalmazták álló, vagy mérsékelt mozgásban lévő ellenséges csapatokkal szemben. Ilyenkor általában nem használták a szórakészüléket.

Gyorstűz: csak kivételes esetekben alkalmazták, például ha támadás közben az ellenséghez közel férközve meglephették azt; az osztag hirtelen arcból, vagy oldalirányból történő megtámadása esetén; visszavert támadás után, üldözésképpen 500 lépés távolságig. Ilyenkor minden szórlöveggel akkor löttek kisebb távolságra és nagyobb szórást használva, amikor éppen tűzkész állapotban volt.

Sortűz esetében az osztagparancsnok vezényszavára az összes fegyver egyszerre tüzelt. Főként zárt tömegben, szemből támadó ellenséges csapatok pusztítására alkalmazták, a legnagyobb szórás és mérsékelt tűzgyorsaság mellett. 400—500 lépés távolságról nyitottak tüzet, legpusztítóbb hatását 300 lépésnyire érte el.⁷³ (Az alkalmazást e helyütt természetesen csak valódi háborús körülmények között és ellenség ellenében kell érteni, hiszen a honvéd szórlövészek alakulataik fennállásának ideje alatt csupán a gyakorlótéren próbálták ki fegyvereik erejét.)

Az osztag — amely 45 lépés szélességű arcvonalat foglalt el — két ún. fél-osztagra oszlott, két löveggel és a fogataival. Tüzelőállást foglalva a két fél-osztag egymás mellé állt fel, egy-egy szórlöveg közötti távolság 6 lépés volt. Mindig tartalékot kellett elkülöníteni, amely a 4 lőszerkocsit, 1 altisztet, 8 szórlövészt, a tartalékosokat, valamint a tisztii lovakat tartó legényeket fogta egybe.

⁷¹ A magyar királyi honvédség szórlövegeire vonatkozó oktatási szabályzat tervezete. Pest, 1871. 2—48. o.

⁷² Uo. 51—58. o.

⁷³ Gyakorlati szabályzat, 1872. 25—30. o.

A gyakorlati szabályzat a szórólövegek felállítását sáncok vagy terepdomborulatok mögött javasolta, ahol nem voltak kitéve az ellenséges ágyúk hatásának. Kiemelte, hogy mindig gondoskodni kell a visszavonulás útjának biztosításáról.⁷⁴ A szórólövegek mozdonyait, fogatait, a lőszerkocsikat 200—300 lépésnyire hátrébb, nagy térközökkel, az ellenség tűzétől védve, mélyedésekbe, vagy tereptárgyak mögé kellett állítani. Az osztag előre-, illetve visszavonulásakor értelem-szerűen követték azt.

A tüzelés megkezdése előtt a tűz vezetésére, a kezelés, a lőszerutánpótlás felügyeletére az osztag parancsnokának egy-egy félosztagparancsnokot kellett kijelölnie, akik veszteség esetén maguk is segítettek a fentebb felsorolt műveletek végzésében. A szabályzat rendelkezése értelmében az osztag parancsnokának olyan helyen kellett állnia, ahonnan belátta az előtte fekvő terepet, lövegeit és azok tűzhatását állandóan szemmel kísérhette, intézkedéseit megtehetette. A tűzparancs kiadása előtt több feladat hárult rá, nevezetesen a cél kijelölése, megbecsülni annak távolságát, meghatározni a szórás nagyságát és a tüzelés nemét. Az első lövéseket azután szórás nélkül, a távbecslés helyességének ellenőrzése céljából tették. A szórólövegosztagot általában szóban kiadott parancsokkal, vagy megállapított kardjelekkel irányította parancsnoka; más fegyvernekhez való beosztás esetén és kiképzés közben trombitajelekkel is vezényelhető volt.

A szórólövegek elvben a gyalogságot, lovasságot bárhová követhették, de ezt befolyásolták a domborzati adottságok, valamint az igáslovak kitartóképessége. Mozdulataik nagyon kötve voltak a terep minőségéhez; az árkokat, lejtőket, mocsarakat és egyéb akadályokat mindig lépésben haladva és oszlopba fejlődve „nagy körültekintéssel” kellett leküzdeniük, úgy, hogy a félosztagparancsnokok és a tisztsek az osztag előtt lovagoltak.⁷⁵

A szórólöveg-alakulat különböző menetütemben (lépésben, ügetésben, vágásban) mozgott, de ügetésnél gyorsabban — tekintettel a löveg nagy súlyára — csak kivételes esetekben és rövid távon, például felfejlődéseknél, ellenséges tűz hatása alatt. Rendes körülmények között a meneteket és az általános harcászati mozdulatokat (kanyarodás, nyitódás-zárkózás stb.) lépésben hajtotta végre az osztag.

Egy osztagot menetoszloppá és félosztagoszloppá lehetett alakítani. Az első esetben az egyes járművek 5, a másodikban 10 lépésnyire haladtak egymás után. Lőszerkocsijaik is ilyen távolságra követték a szórólövegeket. Menetoszlopot csak menetek közben, szűk közlekedési útvonalak — szorosok, gázlók, hidak — leküzdésekor alkalmazták. Félosztagoszlopot, mint hadi alakzatot akkor alakították, ha az osztag vonalba történő felfejlődése és úgy végrehajtott menete térhiányában, vagy átszegdelt terep miatt nem volt megvalósítható.⁷⁶

Néhány év alatt igazolódni látszott, hogy a szórólövegek fenntartására békeidőben fordított költség nincs arányban egy jövőbeli háborús konfliktusban az alkalmazásuktól várható eredménnyel. Valószínűsíthető, hogy a porosz-francia háború konkrét harctéri tapasztalatait is figyelembe véve határozták el legfelsőbb szinten a honvédség szórólöveg-osztályainak felszámolását. Kilátásba

74 Uo. 33—34. o.

75 Uo. 38—40. o.

76 Uo. 11—21. o.

helyezték viszont alkalmazásukat helyi védelmi eszközök gyanánt. Megszüntetésük hivatalos indoklása így hangzott: szórólövész szolgálatra már elegendő honvédet képeztek ki, az alakulatok további fenntartása tehát felesleges.⁷⁷

Ferenc József császár és király 1875. augusztus 15-én Laxenburgban kelt parancsával rendelte el a szórólövegosztályok feloszlását. Egy 1875. szeptember 11-i honvédelmi miniszteri utasítás értelmében leszerelésüket a kerületi parancsnokságoknak október hó végéig kellett végrehajtaniuk. Ez az alábbi módon ment végbe: az osztályok tényleges állományában lévő tisztek közül egy főhadnagyot osztottak be azokhoz a gyalogzászlóaljokhoz, amelyek állomáshelyén addig a szórólövész-osztályok tartózkodtak. Ezt a tisztet létszámelettiként tartották nyilván és a zászlóaljnál teljesítendő szolgálatán kívül megbízták a felszámolás után az osztály iratainak, lövegeinek, járműveinek, valamint egyéb felszerelésének elhelyezésével és karbantartásával, természetesen a gyalogsági alakulatok parancsnokának felügyelete mellett.

Rajta kívül az osztály többi tényleges és szabadságolt állományú tisztjét a gyalogsághoz, illetve lovassághoz — eredeti fegyvernemükhöz — osztották be. Ők esetlegesen egy saját tulajdonukat képező hátszló után kárpótlási igénnyel léphettek fel.

A legénységet eredeti zászlóaljukhoz helyezték vissza és még abban az évben, legkésőbb október végéig, szabadságolták. Mivel korábban az osztályok legénységének egyes korosztályai nem részesültek a nyolcheti újoncképzésben, ezért a honvédek áthelyezési okmányain feltüntették azt és a rendes évi fegyvergyakorlatok alkalmával az oktatást utólag pótolták. A pótdíjas altiszteket a kerületi parancsnokság a szükségletnek megfelelően osztotta be a csapatokhoz, ott 1875 végéig létszámon felülieként szerepeltek. Az áthelyezett, a szórólöveg-alakulatoknál kiképzett legénységről az egységeknél névszerinti jegyzéket vezettek.

Az osztályok kereténél található háts- és hámoslovak közül a „paripának alkalmasakat” a kerületben állomásozó lovassághoz 1875 októberében helyezték át. Ezeket az állatokat november végéig az illető lovasszázadoknál „szám fölöttiként” tartották nyilván, mivel csak a december 1-jével összeállított pótlovazási keretbe számítottak bele. A keret többi lovát a kincstár javára október hó folyamán elárverezték, a vállalkozóknál lévő háts- és hámoslovak pedig azon lovasosztály állományába kerültek át, amelyek kiegészítő területén a vállalkozók laktak.

Az osztály lövegeit, járműveit, gazdasági irományait, pénzkészletét, ruházati és egyéb felszerelését az állomáshelyén lévő zászlóalj-kezelőbizottság vette át leltárilag és a továbbiakban a külön beosztott tiszt gondozására bízta. Végül az osztályok legénységi, iroda-, raktárépületeinek, istállóinak, felszerelésének értékesítésére, hasznosítására a parancsnokságok javaslatot terjesztettek fel a minisztériumba.⁷⁸

Az alakulatok feloszlása után először az összes szórólöveget Aradon gyűjtötték össze, majd innen Lugosra végül Budapestre, a Ludovika Akadémiára kerültek, ahonnan később a honvéd központi fegyvertárba szállították át a fegyvereket. Az annak idején beszerzésükre és fenntartásukra fordított tetemes költség, ami kizárólag a magyar kincstárat terhelte, feleslegesen kiadott összegnek

⁷⁷ Berkó: i. m. 102–103. o.; Szurmay: i. m. 64. o.

⁷⁸ HL Hfp. 24. doboz, 1875. 2041. sz.

bizonyult. A honvédség „harmadik fegyverneme”, háromévi fennállás után, megszűnt létezni.⁷⁹

A fennmaradt iratanyag bizonyossága szerint a szórólövegek nem tűntek el véglegesen a honvédség fegyvertárából, sőt még felhasználásukat is tervbe vették a későbbiekben. Néhányat 1890-ig megerősített helyeken, várakban állítottak fel, majd géppuskákkal váltották fel mindkét típust.⁸⁰

1878-ban, elsősorban Andrássy Gyula gróf, közös külügyminiszter erőteljes fellépésének következtében, a Balkánon folyó orosz-török háborúba való beavatkozás lehetősége merült fel, Törökország oldalán. Ennek kapcsán a kolozsvári VI. honvédkerület parancsnoksága mozgósítás esetén összeállítandó szórólöveg-osztagokról tett jelentést a honvéd főparancsnokságnak. Egy esetleges orosz támadás elhárítására tett intézkedések részeként, a nagyszebeni hadparancsnokságnak 12 szórólöveget kívántak rendelkezésére bocsátani. Felhasználásukat, párosával beosztva, a vöröstoronyi-, töröcsvári-, tömösi-, opánci-, ojtózi- és gyimesi-szoros védelmében tervezték.⁸¹

1887-ben a bolgár uralkodóválasztás miatt alakult ki konfliktus az Osztrák-Magyar Monarchia és Oroszország között. Orosz részről a szász Koburg Ferdinándot az osztrákok emberének tekintették és személyében saját terveik keresztetést látták. Diplomáciai eszközök igénybe vétele helyett Galícia határán csapatösszevonásokat hajtottak végre. Magyar részről, mint néhány évvel korábban, ismét az Oroszország elleni háborút sürgették. Ebben a helyzetben — az ugyanebben az évben megfogalmazott rendelkezés szerint — a honvédség Montigny-rendszerű szórólövegeit a közös hadsereg vezetőségének alárendelve alkalmazták volna. A szegedi, illetve kassai székhelyű II. és III. honvédkerület-beli csaptoknál az 1887-es évben szórólövegek kezeléséhez értő honvédek tartottak vissza, akik a császári és királyi tábort, illetve vártüzérség tartalékába tartoztak. Mozdósítás esetén őket — hasonlóan a többi „különleges” fegyvernem állományában szereplő legénységhez — a közös hadsereg tüzérségéhez és intézeteihez kellett, hogy berendeljék.⁸²

Képletesen szólva a honvédség szórólövegeinek csillaga rövid tündöklés után leáldozott, az új sorozatlövő fegyver, a géppuska megjelenésével véglegesen háttérbe szorultak. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében már 1888 folyamán bevezették a Maxim-rendszerű gépfegyvert, a magyar királyi honvédségnél pedig 1908-ban állították fel a géppuskás osztagokat. E harcsczköz azonban már egy új fejezetet nyitott a honvéd alakulatok történetében.

79 Berkó: i. m. 103. o.; Papp Mihály: i. m. 140. o.

80 Haditechnika, 1990/2., Horváth-cikk.

81 HL Hfp. 49. doboz, 1878. 780. sz.

82 HL Hfp. 175. doboz, 1887. 707. sz.

Tibor Balla

THE MITRAILLEUSE-UNITS OF THE
ROYAL HUNGARIAN HONVÉD ARMY

Summary

The Royal Hungarian Honvéd Army was organized in 1868 and the mitrailleuse-units, introduced, in 1872, served as substitutes for artillery.

The author surveys the history of the development of this weapon together with its war use and refers to the limits of its applicability, too.

The study treats the problems concerning the organization of the mitrailleuse-units within the Royal Hungarian Honvéd Army; their structure and dislocation; the training of the officers and the rank and file, their equipment, and recites the construction and technical data of the introduced weapon. Finally the author shows the motives of the liquidation of the mitrailleuse-units in the Royal Hungarian Honvéd Army and the possibilities of their later use.

Tibor Balla

L'HISTOIRE DES UNITÉS DE MITRAILLEUSES
DU HONVED ROYAL HONGROIS

Résumé

Les mitrailleuses utilisées systématiquement à partir de 1872 à l'intérieur du Honved Royal Hongrois, formé en 1868, servaient à remplacer l'artillerie qui manquait.

L'auteur donne un résumé sur l'histoire de l'évolution de cette arme, sur son emploi de guerre, mais il montre également les limites de son applicabilité.

L'auteur présente les problèmes qui se sont posés en relation avec l'organisation des unités formées au Honved, il présente leur composition, leur position territoriale, la formation et l'armement des officiers et de la troupe, le système et les données techniques des mitrailleuses mises en système. Finalement, l'auteur fait mention des causes de la suppression de ces unités et des méthodes de l'applicabilité ultérieure des mitrailleuses.

Tibor Balla

DIE GESCHICHTE DER MITRAILLEUSEN-VERBÄNDE
DER KÖNIGLICH UNGARISCHEN HONVÉDARMEE

Resümee

In der 1868 zustande gekommenen Königlich Ungarischen Honvéd-armee wurde die fehlende Artillerie durch die 1872 eingeführten Mitrailleusen-Verbände ersetzt.

In vorliegendem Aufsatz gibt der Autor einen Überblick über die Entwicklungsgeschichte dieser Waffe, ihre Anwendung im Krieg, weist aber zugleich auch auf die Beschränktheit ihrer Verwendbarkeit hin.

Der Autor behandelt die Problematik der Organisierung der Verbände innerhalb der Honvédarmee, ihre organisatorische Gliederung, die Dislokation, die Ausbildung und Ausrüstung der Offiziere und der Mannschaft, die Struktur sowie die technische Beschaffenheit der systematisch aufgestellten Mitrailleusen. Schließlich geht er auf die Ursachen der Auflösung der Verbände und die Möglichkeiten der späteren Verwendung der Mitrailleusen ein.

Тибор Балла

ИСТОРИЯ ФУГАСНЫХ ЧАСТЕЙ ВЕНГЕРСКОЙ КОРОЛЕВСКОЙ АРМИИ

Резюме

Фугасные снаряды, принятые на вооружение в 1872 году в Венгерской Королевской Армии, сформированной в 1868 году, были призваны восполнить недостающую артиллерию.

Автор статьи даёт обзор истории совершенствования оружия и его военного применения, одновременно указывая на барьеры его использования.

Автор показывает проблемы, возникшие в связи с формированием фугасных отрядов в армии, характеризуя при этом их штатно-организационное членение, территориальное размещение, подготовку офицерского и рядового состава, их снаряжение, а также конструкцию и технические данные фугасных снарядов, принятых на вооружение. В заключение статьи автор упоминает о причинах упразднения этих отрядов и об изменениях, происшедших в дальнейшем применении фугасов.